

**ΔΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η Ανάπτυξη του Σηλαιοτουρισμού ως εναλλακτική μορφή
τουρισμού
Μελέτη περίπτωσης: Σπήλαιο Παιανίας**

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ
Δρ. Πολυξένη Μοίρα
Καθηγήτρια**

ΑΘΗΝΑ, 12/04/2016

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	2
SUMMARY	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	4
1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	4
1.1.1 ΒΑΣΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	4
1.2 ΕΙΔΙΚΕΣ – ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	8
1.2.1 ΕΥΡΕΩΣ ΔΙΑΔΕΔΟΜΕΝΕΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : ΣΠΗΛΛΑΙΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	26
2.1 ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΓΕΩΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΣΠΗΛΛΑΙΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	26
2.2 ΦΟΡΕΙΣ (Διεθνείς κι εθνικοί)	30
2.3 ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΠΗΛΛΑΙΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	37
2.3.1 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΠΗΛΛΑΙΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	37
2.3.2 ΟΦΕΛΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΠΗΛΛΑΙΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	41
2.4 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΣΠΗΛΛΑΙΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : ΣΠΗΛΛΑΙΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	44
3.1 ΣΠΗΛΛΑΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	44
3.2 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	45
3.3 ΦΟΡΕΙΣ	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	52
4.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	52
4.2 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ	53
4.2.1 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΠΡΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ ΚΑΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΥΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ.....	53
4.2.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ	70
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	83
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	83
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	88

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ελλάδα είναι μία χώρα ιδιαίτερα προικισμένη με φυσικό κάλλος. Συνδυάζει υπέροχες αντιθέσεις άγριων ορεινών τοπίων, καταπράσινων βουνών και μαγευτικών ακρογιαλιών. Εκτός από τις φυσικές ομορφιές της επιφάνειας, το υπέδαφος κρύβει επίσης σημαντικούς θησαυρούς, τα σπήλαια.

Η ανάπτυξη των σπηλαίων είναι συστατικό τουριστικής μετακίνησης και εντάσσεται στους στόχους τουριστικής αξιοποίησης αποτελώντας κυρίαρχο παράγοντα στα πλαίσια εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Έτσι, τα σπήλαια αποτελούν πόλο έλξης εξειδικευμένου αλλά και γενικού τουριστικού ενδιαφέροντος.

Το σπήλαιο ως τουριστικό προϊόν μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης στα πλαίσια του οικολογικού τουρισμού, αλλά πιθανόν και άλλων παρεμφερών μορφών, όπως ο χειμερινός τουρισμός, ο επιστημονικός, ο συνεδριακός, ο πολιτιστικός και ο θρησκευτικός τουρισμός. Ο λόγος είναι ότι τα σπήλαια, εκτός από την αισθητική αξία που διαθέτουν, συγκεντρώνουν επίσης σημαντικά επιστημονικά ενδιαφέροντα, καθώς σχετίζονται άμεσα με την ιστορία, την αρχαιολογία, τη μυθολογία, τη θρησκεία, αλλά και με την παλαιοντολογία και τη γεωλογία.

Η παρούσα πτυχιακή εργασία πραγματεύεται τον τουρισμό σπηλαίων και συγκεκριμένα το σπήλαιο Παιανίας.

Η παρούσα πτυχιακή εργασία απαρτίζεται από τέσσερα (4) κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αφορά τον εννοιολογικό προσδιορισμό του τουρισμού καθώς και τις βασικές μορφές του. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο τουρισμός σπηλαίων, οι επιδράσεις αυτού, οι επιπτώσεις του, τα οφέλη του καθώς και τα προγράμματα στήριξης του τουρισμού σπηλαίων. Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στον τουρισμό σπηλαίων στον ελληνικό χώρο. Στο τέταρτο κεφάλαιο αναπτύσσεται το ερευνητικό μέρος της παρούσας εργασίας. Τέλος, παρατίθενται συμπεράσματα.

SUMMARY

Greece is a country gifted with natural beauty. It combines superb contrasts wild mountain landscapes, green mountains and enchanting beaches. Apart from the natural beauty of the surface, subsoil also hide important treasures, caves.

The development of cave tourism is moving component and contributes to the tourism recovery targets becoming a dominant factor in alternative forms of tourism. Thus, caves form skilled attraction and general tourist interest.

Cave as a tourist product could be an attraction in ecotourism, but possibly other similar forms, such as winter tourism, scientific, congress, cultural and religious tourism. The reason is that the caves, apart from the aesthetic value have also collected significant scientific interests, as it is directly related to the history, archeology, mythology, religion, and the paleontology and geology.

This project consists of four (4) chapters. The first chapter deals with the conceptual definition of tourism and the basic forms. The second chapter presents tourism caves, the effects of this, the impact of its benefits as well as tourism caves support programs. The third chapter refers to tourism caves in Greece. The fourth chapter develops the research part of this work. Finally, conclusions are given.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός είναι ένας ιδιαίτερα διαδεδομένος τρόπος ψυχαγωγίας, ειδικά στον δυτικό κόσμο ενώ παράλληλα αποτελεί μια πολύ μεγάλη βιομηχανία και σημαντικότερη πηγή εσόδων για παραδοσιακά τουριστικές χώρες όπως την Γαλλία, την Ισπανία, την Αμερική, την Ιταλία, την Κούβα καθώς και την Ελλάδα (Βαρβαρέσος, 2010).

Ο Ηγουμενάκης και ο Κραβαρίτης (2004:17) ορίζουν τον τουρισμό ως η πρόσκαιρη μετακίνηση ανθρώπων από τον τόπο της μόνιμης διαμονής τους σ' έναν άλλο, με αποκλειστικό σκοπό την ικανοποίηση των τουριστικών αναγκών ή επιθυμιών τους, που όμως δεν είναι πάντα ανάγκες ή επιθυμίες ξεκούρασης και αναψυχής, καθώς και η οργανωμένη προσπάθεια για την προσέλκυση, υποδοχή και καλύτερη δυνατή εξυπηρέτηση αυτών των ανθρώπων (Ηγουμενάκης, & Κραβαρίτης, 2004).

Γενικότερα, ο ορισμός του σύγχρονου τουρισμού θα μπορούσε να οριστεί σαν η πρόσκαιρη μετακίνηση ανθρώπων από τον τόπο της μόνιμης κατοικίας τους σε κάποιον άλλο προσωρινό με σκοπό να ικανοποιήσουν κάποιες τουριστικές ανάγκες και επιθυμίες τους, ενώ η διαμονή τους πρέπει να είναι τουλάχιστον επί ένα 24ώρο (Κολτσιδόπουλος, 2005).

1.1.1 ΒΑΣΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Οι βασικές μορφές του τουρισμού, οι οποίες παρατίθενται παρακάτω, διακρίνονται σε έξι. Πιο αναλυτικά:

I. Μαζικός τουρισμός:

Ο μαζικός τουρισμός θεωρείται μια κατηγορία τουρισμού που χαρακτηρίζεται από την ομαδοποίηση των τουριστών σε διάφορες τουριστικές δραστηριότητες, όπως είναι η συγκέντρωση των τουριστών στους τόπους διαμονής

της χώρα υποδοχής και φιλοξενίας. Ο ομαδικός χαρακτήρας του μαζικού τουρισμού αναφέρεται ακόμα και στον τρόπο οργάνωσης της τουριστικής μετακίνησης. Ο τουρίστας ως άτομο εντάσσεται σε ομάδες περισσότερων ή λιγότερων ομοειδών τουριστικών αναγκών ή επιθυμιών, οι οποίοι πρέπει να συμβιβάζονται ανάλογα με τη συμπεριφορά των υπολοίπων τουριστών και έτσι εξασφαλίζει έστω ένα μικρό ποσοστό ικανοποίησης που προσφέρουν, την καλή οργάνωση για την εκτέλεση του ταξιδιού τους (Ηγουμενάκης, & Κραβαρίτης, 2004).

Η ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού προήρθε από ένα σύστημα το οποίο προσφέρει διάφορες ολοκληρωμένες υπηρεσίες, δηλαδή πακέτα προσφορών που περιλαμβάνουν: α) τον τόπο προορισμού, β) το μεταφορικό μέσο, γ) το κατάλυμα και δ) την μετακίνηση. Στο σύστημα αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η τουριστική ανάπτυξη πολλών περιοχών, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες περιοχές του κόσμου. Το σύστημα αυτό λέγεται group inclusive tours (GIT) (Doggart, & Doggart, 2006).

Σημαντικό ρόλο παίζει το κόστος του προορισμού, η απόσταση από τη χώρα προέλευσης προς τη χώρα υποδοχής και φιλοξενίας. Ένας επιπρόσθετος παράγοντας είναι οι φυσικοί πόροι της κάθε περιοχής, για παράδειγμα ο ήλιος, η θάλασσα καθώς και η βλάστηση. Άλλοι τουριστικοί πόροι είναι οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μνημεία κλπ, και αντανακλούν πόλο έξης των μαζικών μετακινούμενων τουριστών. Οι παράγοντες που παρουσιάστηκαν παραπάνω θεωρούνται βασικοί παράγοντες για την ένταση του όγκου των μετακινήσεων (Βαρβαρέσος, 2010).

II. Ατομικός τουρισμός:

Ο ατομικός τουρισμός είναι η αντίθεση του μαζικού τουρισμού, χαρακτηρίζεται από την ανεξάρτητη ατομική οργάνωση και εκτέλεση του ταξιδιού. Η ανάπτυξη της κατηγορίας αυτής του τουρισμού συνδυάζεται όχι μόνο αποκλειστικά με ατομικά και ιδιωτικά μέσα όπως είναι τα αυτοκίνητα, τα τροχόσπιτα και οι θαλαμηγοί, ο χαρακτήρας αυτής της κατηγορίας τουρισμού είναι περιηγητικός (Ηγουμενάκης, & Κραβαρίτης, 2004).

Οι παράγοντες που προσδιορίζουν το μέγεθος της τουριστικής μετακίνησης των κατηγοριών του τουρισμού που προσφέρονται στην τουριστική αγορά είναι: α) η απόσταση που χωρίζει τη χώρα της μόνιμης διαμονής των πελατών από τη χώρα

υποδοχής και φιλοξενίας τους, β) ο βαθμός οικονομικής προσπελασιμότητας στις χώρες υποδοχής και φιλοξενίας, γ) το επίπεδο ανάπτυξης των συγκοινωνιακών δικτύων και μέσων στις χώρες υποδοχής και φιλοξενίας και δ) η προσφορά κατάλληλων από ποσοτικής και ποιοτικής άποψης υπηρεσιών στις χώρες υποδοχής, που διευκολύνουν τις περιηγήσεις τους και τις κάνουν πιο εύκολες, άνετες και ευχάριστες (Τσάρτας, 2006).

Η ανάπτυξη του ατομικού τουρισμού τα τελευταία χρόνια βασίζεται ολοένα και περισσότερο με το σύστημα ΙΤ (individual inclusive tours) το οποίο προσφέρει πακέτα σε μεμονωμένα άτομα σε αντίθεση με το σύστημα GIT το οποίο προσφέρει ομαδικά πακέτα. Το ΙΤ προσφέρει το τουριστικό πακέτο, το μεταφορικό μέσο, το κατάλυμα, τη διατροφή και τη μετακίνηση (Doggart, & Doggart, 2006).

Οι διαφορές των δυο αυτών συστημάτων, είναι ότι με το GIT ταυτόχρονα ταξιδεύουν και με ένα άλλο σύστημα το ΙΤC (inclusive tours by charter), που σημαίνει ότι οι τουρίστες μετακινούνται με ναυλωμένα αεροπλάνα από το τόπο της μόνιμης διαμονής τους προς τον τόπο φιλοξενίας και αντίστροφα. Αντίθετα με το σύστημα ΙΤ ταξιδεύουν αποκλειστικά και μόνο με το σύστημα ΙΤΧ (inclusive tours excursions) που σημαίνει ότι οι τουρίστες μετακινούνται από τη χώρα της μόνιμης διαμονής τους προς τη χώρα εισαγωγής και φιλοξενίας με αεροπλάνα που εκτελούν προγραμματισμένα δρομολόγια. Τα πακέτα ΙΤ/ΙΤΧ δηλαδή, περιλαμβάνουν εκτός των άλλων διαμονή σε πιο ποιοτικά καταλύματα γι' αυτό είναι ακριβότερα σε σχέση με τα συστήματα GIT/ΙΤC, τα οποία προσφέρονται σε υψηλότερης εισοδηματικής τάξης πελάτες (Doggart, & Doggart, 2006).

III. Εσωτερικός τουρισμός:

Αυτό το είδος τουρισμού πραγματοποιείται κυρίως από άτομα μιας χώρας που μετακινούνται μέσα στα φυσικά ή νοητά όρια της χώρας αυτής. Τον εσωτερικό τουρισμό θα μπορούσαμε να τον χαρακτηρίσουμε σαν συναλλαγματοφόρο τουρισμό διότι παρουσιάζει σημαντικά οφέλη για τη χώρα όπως τη συγκράτηση της εκροής συναλλάγματος εξαιτίας της μετακίνησης αυτής, απ'ότι της μετακίνησης σε μια χώρα του εξωτερικού (Τσάρτας, 2006).

Βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού είναι ότι πρέπει να δημιουργούνται πακέτα διακοπών για τους ντόπιους τουρίστες, κάτι το

οποίο δεν γίνεται σε όλες τις χώρες, διότι η τουριστική πολιτική σε ορισμένες ανεπτυγμένες ή αναπτυσσόμενες χώρες, έχει φτιάξει καταλύματα για την εξυπηρέτηση του ξένου τουρίστα, δηλαδή τα καταλύματα που έχουν δημιουργήσει ιδιωτικοί και κρατικοί φορείς απευθύνονται κυρίως στην ξένη τουριστική πελατεία. Συνέπεια είχε τη μη ταυτόχρονη ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού σε σχέση με τον εξωτερικό τουρισμό (Doggart, & Doggart, 2006).

IV. Εξωτερικός τουρισμός:

Με τον όρο εξωτερικός τουρισμός ή διεθνής τουρισμός εννοούμε τα άτομα τα οποία πραγματοποιούν ταξίδια εκτός της μόνιμης κατοικία τους. Τα άτομα αυτά διαμένουν μόνιμα σε μια χώρα και την εγκαταλείπουν προσωρινά για να επισκεφτούν κάποια άλλη χώρα για τουριστικούς λόγους κυρίως, με σκοπό να ικανοποιήσουν κάποιες τουριστικές ανάγκες ή επιθυμίες τους. Εξωτερικό τουρισμό μπορεί να έχει οποιαδήποτε χώρα, όταν μόνιμοι κάτοικοι άλλων χωρών την επισκέπτονται ή αντίστροφα όταν οι μόνιμοι κάτοικοι της επισκέπτονται μια άλλη χώρα για διάφορους τουριστικούς λόγους τους οποίους θα τους αναλύσουμε καλύτερα στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού (Βαρβαρέσος, 2010).

Υπάρχουν δυο περιπτώσεις στον εξωτερικό τουρισμό. Στην πρώτη περίπτωση οι μόνιμοι κάτοικοι επισκέπτονται μια χώρα και έτσι το χαρακτηρίζουμε σαν ενεργητικό τουρισμό, καθώς γίνεται εισροή συναλλάγματος, γεγονός που κατά βάση ενδιαφέρει όλες τις χώρες, όταν οι οικονομίες βρίσκονται σε στάδιο ανάπτυξης. Στην δεύτερη περίπτωση, όταν οι μόνιμοι κάτοικοι της χώρας επισκέπτονται μια άλλη χώρα, ο εξωτερικός τουρισμός που κάνουν χαρακτηρίζεται ως παθητικός τουρισμός κι αυτό γιατί στο συγκεκριμένο είδος το κύριο χαρακτηριστικό είναι η εκροή συναλλάγματος (Τσάρτας, 2006).

V. Συνεχής τουρισμός:

Ο συνεχής τουρισμός χαρακτηρίζεται και διακρίνεται από τη διάρκειά του όλο το χρόνο. Δηλαδή σε όλη τη διάρκεια του χρόνου δεν επηρεάζονται οι δραστηριότητες του τουρισμού από τις κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν. Οι κυριότερες μορφές τουρισμού αυτής της κατηγορίας είναι ο συνεδριακός τουρισμός, ο τουρισμός εκθέσεων, ο μορφωτικός τουρισμός, ο τουρισμός πόλης και ο τουρισμός κινήτρων (Ηγουμενάκης, & Κραβαρίτης, 2004).

VI. Εποχιακός τουρισμός:

Χαρακτηριστικό του εποχιακού τουρισμού είναι ότι η τουριστική περίοδος διαρκεί συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, δηλαδή δεν διαρκεί όλο το χρόνο παρά μόνο μερικούς μήνες το χρόνο. Σημαντικό ρόλο παίζουν και οι κλιματολογικές συνθήκες σε αυτήν τη κατηγορία τουρισμού. Οι πιο διαδεδομένες μορφές τουρισμού είναι ο γενικός τουρισμός, ο τουρισμός κατά τους θερινούς μήνες και ο τουρισμός χειμερινών σπορ (Ηγουμενάκης, & Κραβαρίτης, 2004).

1.2 ΕΙΔΙΚΕΣ – ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο εναλλακτικός τουρισμός αποτελεί τμήμα των ειδικών μορφών τουρισμού, οι οποίες χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού κινήτρου στη ζήτηση και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ειδικής υποδομής (προσφοράς) (Σφακιανάκης, 2012).

Με τον εναλλακτικό τουρισμό (alternative tourism), οι άνθρωποι αναζητούν ένα διαφορετικό τρόπο διακοπών, ο οποίος συνδέεται με την προστασία της τοπικής κουλτούρας, την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος αλλά και με την αποφυγή της χρήσης υπηρεσιών οργανωμένου μαζικού τουρισμού (Σωτηριάδης, & Φαρσάρη, 2009).

1.2.1 ΕΥΡΕΩΣ ΔΙΑΔΕΔΟΜΕΝΕΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Με τον όρο εναλλακτικές μορφές τουρισμού αναφερόμαστε στον τουρισμό που σχετίζεται με εναλλακτικές μορφές, αφενός σε οργανωτικό επίπεδο και αφετέρου όσον αφορά τα χαρακτηριστικά των τουριστικών δραστηριοτήτων που αναζητούν οι επισκέπτες (Σωτηριάδης, & Φαρσάρη, 2009). Ο εναλλακτικός τουρισμός περιλαμβάνει κίνητρα, τα οποία συνδέονται με συγκεκριμένα θέματα, όπως φυσιολατρία, ταξίδια περιπέτειας, αθλητικές δραστηριότητες, γνωριμία με την τοπική παράδοση κ.α. (Σφακιανάκης, 2012).

Παρακάτω αναλύονται οι ευρέως διαδεδομένες εναλλακτικές μορφές του τουρισμού, τα χαρακτηριστικά τους και το πώς χρησιμοποιούνται από διάφορους επισκέπτες - τουρίστες καθώς και για ποιους λόγους γίνεται η χρήση τους:

i. Γενικός τουρισμός:

Ο γενικός τουρισμός ή τουρισμός αναψυχής είναι και η σημαντικότερη μορφή τουρισμού διότι αποτελεί μια δραστηριότητα του ελεύθερου χρόνου των ανθρώπων που έχουν την ανάγκη της ξεκούρασης, της ηρεμίας και της αναψυχής. (Κοκκώσης, Τσάρτας, & Γκρίμπα, 2011).

Ο γενικός τουρισμός διακρίνεται σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες, τον τουρισμό περιήγησης, τον τουρισμό διαμονής και τον τουρισμό μεικτού χαρακτήρα. Στην πρώτη περίπτωση του τουρισμού περιήγησης, ο τουρίστας παρουσιάζει γεωγραφική κινητικότητα, δηλαδή κατά την περισσότερη διάρκεια των διακοπών του μετακινείται από χώρα σε χώρα, δεν παραμένει σταθερός σε ένα τόπο, αλλά αλλάζει γεωγραφικό τόπο και χώρο. Στη δεύτερη περίπτωση του τουρισμού διαμονής, ο τουρίστας παραμένει στην ίδια χώρα, στον ίδιο τόπο για όλο το χρονικό διάστημα των διακοπών του. Στην τρίτη και τελευταία κατηγορία του μικτού τουρισμού ο τουρίστας συνδυάζει και τις δυο παραπάνω κατηγορίες μαζί, δηλαδή τον τουρισμό περιήγησης και τον τουρισμό διαμονής (Κοκκώσης, Τσάρτας, & Γκρίμπα, 2011).

Ο γενικός τουρισμός για την καλύτερη δυνατή ανάπτυξή του πρέπει να παρέχει την κατάλληλη υποδομή και ανωδομή, σε ένα τόπο όπως για παράδειγμα την κατασκευή τουριστικών καταλυμάτων για όλες τις προτιμήσεις, τη δημιουργία μέσων συγκοινωνίας και μεταφορικών μέσων, κέντρα διασκέδασης και ψυχαγωγίας, εμπορικά καταστήματα στην περιοχή όπου θα υπάρχουν τα τουριστικά καταλύματα και τέλος εξειδικευμένο προσωπικό για την καλύτερη δυνατή εξυπηρέτηση των τουριστών (Κοκκώσης, Τσάρτας, & Γκρίμπα, 2011).

ii. Μορφωτικός τουρισμός:

Ο μορφωτικός τουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού στον οποίο τα άτομα έχουν σαν σκοπό τη συμμετοχή τους σε διάφορες πολιτισμικές εκδηλώσεις. Αυτή η μορφή τουρισμού εμφανίζει ανάπτυξη διεθνώς, διότι από αυτό το είδος του τουρισμού οι άνθρωποι που μετακινούνται, θέλουν να επισκεφτούν διάφορα ιστορικά μνημεία, πινακοθήκες, αρχαιολογικούς χώρους, όπερες, μουσεία, θεατρικές

παραστάσεις, διαφορά σεμινάρια γλωσσολογίας, φιλολογίας, ανθρωπολογίας, ψυχολογίας κλπ. (Φαρσάρη, 2009).

Για την ανάπτυξη του μορφωτικού τουρισμού, απαιτείται τουριστική υποδομή και ανωδομή, όπως επίσης την ύπαρξη διεθνούς φήμης κάθε είδους πολιτιστικής κληρονομιάς μιας χώρας (Φαρσάρη, 2009).

iii. Τουρισμός εκθέσεων:

Ο τουρισμός εκθέσεων είναι μια μορφή τουρισμού, η οποία τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί δυναμικά και σε αυτήν υπάγονται κάθε είδους εκθέσεων, οι οποίες οργανώνονται σε μεγάλα αστικά κέντρα ώστε οι επισκέπτες να συνδυάζουν το επαγγελματικό τους ταξίδι με τη μορφή τουρισμού πόλης ή κάποια άλλη μορφή (Φαρσάρη, 2009).

Η ανάπτυξη του τουρισμού εκθέσεων απαιτεί την κατάλληλη υποδομή και ανωδομή, καθώς επίσης την ύπαρξη σύγχρονων εκθεσιακών χώρων, οι οποίοι πρέπει να παρέχουν κάποιες υπηρεσίες όπως εστιατόρια, μπαρ, χώρους στάθμευσης αυτοκινήτων, ταχυδρομεία, τμήμα εξυπηρέτησης πελατών κλπ. (Φαρσάρη, 2009).

iv. Τουρισμός υγείας:

Σύμφωνα με τον Hall (2003), ως τουρισμός υγείας θα μπορούσε να οριστεί, το εμπορικό φαινόμενο της βιομηχανικής κοινωνίας, η οποία περιλαμβάνει ένα άτομο που ταξιδεύει και διανυκτερεύει μακριά από το κανονικό περιβάλλον του, με σκοπό τη διατήρηση ή τη βελτίωση της υγείας, καθώς και την προμήθεια και την προώθηση των εγκαταστάσεων και των προορισμών που παρέχουν τέτοιες παροχές (Hall, 2003:274). Αυτή η μορφή τουρισμού περιέχει διάφορες αντιφάσεις, καθώς ο τουρισμός ως δραστηριότητα προκαλεί αναμνηχή και απόλαυση, ενώ η νοσηλεία είναι μια αναγκαστική επίπονη διαδικασία, που προκαλεί δυστυχία.

Η προσπάθεια του τουρισμού υγείας σε ένα τόπο είναι να προσελκύσει τουρίστες με την ανάπτυξη υπηρεσιών και εγκαταστάσεων υγείας, ενώ παράλληλα και επιπρόσθετα με το κύριο τουριστικό προϊόν, συμβάλλει στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και στη διατήρηση της απασχόλησης σε υψηλά επίπεδα κατά την διάρκεια των χειμερινών μηνών. Απευθύνεται κατά κύριο λόγο σε ηλικίες και άτομα υψηλού εισοδηματικού επιπέδου.

Η ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού, εκτός από ειδικές εγκαταστάσεις που πρέπει να διαθέτει όπως υδρόλουτρα, πρέπει να διαθέτει και άλλες εγκαταστάσεις εστιατόρια, χώρους άθλησης, ιατρικές και φυσιοθεραπευτικές υπηρεσίες για την εξυπηρέτηση των πελατών (Φαρσάρη, 2009).

Επομένως, κρίνεται σκόπιμο για τη διασαφήνιση αυτού του ορισμού, να καθορίζεται το κίνητρο της εκάστοτε μετακίνησης.

v. Τουρισμός άθλησης:

Τουρισμός άθλησης είναι μια μορφή τουρισμού η οποία, έχει σαν βασικό της κίνητρο την άθληση των τουριστών. Μέσα από αυτή την μορφή ο τουρίστας συνδυάζει τα αθλήματα με διάφορες περιηγήσεις στο τόπο των διακοπών του. Κάποια αθλήματα είναι η ποδηλασία, το τένις, η ιππασία, το γκολφ και γενικά προγράμματα γυμναστικής (Σφακιανάκης, 2012).

vi. Τουρισμός πόλης:

Ο τουρισμός πόλης είναι μια μορφή τουρισμού, που έχει σαν χαρακτηριστικό ότι τα άτομα που τον προτιμούν, ταξιδεύουν σε μια πόλη και κάνουν περιήγηση για λίγες ημέρες, συνήθως τέσσερις. Σημαντικό ρόλο παίζουν οι πολιτιστικές εκδηλώσεις του προορισμού. Να σημειωθεί επίσης, ότι κάποιοι επισκέπτονται μια πόλη για επαγγελματικούς κυρίως λόγους. Τα άτομα που συνήθως επιλέγουν αυτή τη μορφή τουρισμού είναι άτομα ανώτερης εισοδηματικής τάξης όπως και μορφωτικού επιπέδου, οι οποίοι επίσης κατοικούν σε μεγάλα αστικά κέντρα και τα ταξίδια τους είναι κυρίως ατομικά και όχι οικογενειακά. Οι διοργανώσεις αυτών, γίνονται σε μεγάλο ποσοστό από ταξιδιωτικά γραφεία. Συμπληρωματικά, πόλος έλξης για πολλά άτομα είναι η έντονη νυχτερινή ζωή της πόλης, τα ψώνια και κάποιες οργανωμένες εκδρομές (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

vii. Συνεδριακός τουρισμός:

Αναμφισβήτητα η ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού, αποτελεί μια από τις βασικές προτεραιότητες της τουριστικής πολιτικής της χώρας μας, καθώς η ανάδειξη αλλά και η προβολή του συνεδριακού τουρισμού και των ταξιδιών θεωρείται πλέον διεθνώς από τις πλέον αναπτυγμένες μορφές τουρισμού. Ο συνεδριακός τουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού, στην οποία υπάγονται κάθε είδος οργανωμένων συγκεντρώσεων όπως συνέδρια και επαγγελματικές συναντήσεις. Υπάρχουν διάφορα συνέδρια διαφορετικού επιπέδου, δηλαδή σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Η χρονική διάρκεια του συνεδριακού τουρισμού είναι περιορισμένη, συνήθως από δυο έως τέσσερις ημέρες, ενώ μπορεί να συνδυαστεί και με κάποιες μορφές τουρισμού, για παράδειγμα τουρισμό πόλης, μορφωτικό τουρισμό κλπ. Η έγκαιρη πληροφόρηση των ενδιαφερόμενων για τη μορφή του συνεδριακού τουρισμού, που πραγματοποιούνται οι διάφορες εκδηλώσεις, βοηθά στην προβολή της χώρας στο εξωτερικό και σκοπός της είναι η ανάπτυξη όπως και η προσέλκυσή τους σε αυτήν (Σφακιανάκης, 2012).

viii. Τουρισμός περιπέτειας:

Τα άτομα τα οποία επιλέγουν το τουρισμό περιπέτειας είναι συνήθως νεαρής ηλικίας. Σε αυτό το είδος τουρισμού, μπορούν να συμπεριληφθούν και άλλες εναλλακτικές μορφές, όπως ο περιηγητικός, ο ορειβατικός και ο αναρριχητικός τουρισμός. Είναι αναγκαία η ύπαρξη και βελτίωση μονοπατιών προσπέλασης και διαδρόμων, καταφύγιων, ορειβατικών κέντρων καθώς και καταλυμάτων. Απαραίτητη επίσης είναι η αναβάθμιση των υπόλοιπων υπηρεσιών όπως ιατρεία κτλ. Ακόμα προτεραιότητα πρέπει να δοθεί και στην βελτίωση των επαρχιακών δικτύων (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

ix. Οικογενειακός τουρισμός:

Ο οικογενειακός τουρισμός αφορά και παιδιά, τα οποία είναι ένας σημαντικός παράγοντας για τον τόπο των διακοπών και του χρονικού διαστήματος που θα διαρκέσουν αυτές.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του οικογενειακού τουρισμού είναι η κατάλληλη δημιουργία υποδομής και ανωδομής και φυσικά εγκαταστάσεις κατάλληλα διαμορφωμένες για παιδιά όπως παιδικές χαρές, αίθουσες παιχνιδιών,

παιδικές πισίνες, και εξειδικευμένο προσωπικό, για τη δημιουργική απασχόληση των παιδιών (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

x. Τουρισμός τρίτης ηλικίας:

Ο τουρισμός της τρίτης ηλικίας, απευθύνεται σε άτομα που τους δημιουργείται η επιθυμία και η ανάγκη για τουρισμό στην τρίτη ηλικία. Τα άτομα κυρίως της τρίτης ηλικίας εκτός από την επιθυμία που έχουν να ταξιδέψουν, θέλουν επίσης να γνωρίσουν και νέους τόπους-προορισμούς (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

Είναι γεγονός ότι τα άτομα της τρίτης ηλικίας προσπορίζουν στη χώρα προορισμού, αν συγκριθούν με τις νεότερες ηλικίες τουριστών, περισσότερα οφέλη, αφού αρέσκονται στην κατανάλωση ντόπιων προϊόντων και φαγητών, αγοράζουν περισσότερες εκδρομές που προκαλούν από ελάχιστες έως μηδενικές αρνητικές επιπτώσεις στη χώρα προορισμού, χωρίς να έρχονται σε προστριβές με τους ντόπιους κάτοικους και να γεννούν προβλήματα. Αρέσκονται να πρόσκεινται φιλικά προς τους ντόπιους και να μαθαίνουν τα ήθη και έθιμα τους, να μελετούν τα πολιτιστικά στοιχεία της περιοχής τους, με αποτέλεσμα να ωθούν τις αρχές να συντηρούν και να αναβαθμίζουν τα πολιτιστικά στοιχεία της χώρας. Από τα στοιχεία που συλλέγονται, βγαίνουν κάποια συμπεράσματα που αφορούν: α) τις ιδιαιτερότητες του τουρισμού των ατόμων της τρίτης ηλικίας, β) τη σημαντικότητά του για την οικονομία, γ) την αναγκαία πολιτική που πρέπει να εφαρμόσουν τόσο ο δημόσιος όσο και ο ιδιωτικός τομέας για να προωθηθεί αποτελεσματικά ο σχετικός τουρισμός (Τσάρτας, 2006).

Η μορφή αυτή του τουρισμού αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα τμήματα του τουριστικού δυναμικού μιας χώρας, διότι κινείται τουριστικά στο εσωτερικό και εξωτερικό, δηλαδή σε άλλες γειτονικές χώρες σε σχέση με τη χώρα της μόνιμης κατοικίας τους. Για το τουρισμό της τρίτης ηλικίας δεν απαιτείται ειδική υποδομή και ανωδομή (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

xi. Τουρισμός χειμερινών σπορ:

Ο τουρισμός χειμερινών σπορ είναι ευρέως διαδεδομένη για τη δυναμική μορφή του, ενώ παράλληλα πολλές χώρες υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών προσπαθούν να αναπτυχθούν μέσω αυτής της μορφής. Γίνονται προσπάθειες να αξιοποιήσουν τους αδρανείς μήνες του χειμώνα ώστε να προσελκύσουν διάφορες

κατηγορίες τουριστών και κυρίως άτομα υψηλής εισοδηματικής τάξης (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

Κατά τη διάρκεια του χειμώνα διεξάγονται κάποια αθλήματα, για τα οποία σημαντικό ρόλο παίζουν οι κλιματολογικές συνθήκες, όπως για παράδειγμα η θερμοκρασία πρέπει να βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα, να πλησιάζει τους μηδέν βαθμούς Κελσίου ή και κάτω από αυτούς, πολύ χιόνι κλπ. Η μορφή αυτή συνδέεται αποκλειστικά με χειμερινά σπορ, την οποία επιλέγουν κάποια άτομα για να περάσουν τις διακοπές τους και να αθληθούν ταυτόχρονα (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

Για την ανάπτυξη του τουρισμού χειμερινών σπορ, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η υποδομή και ανωδομή της περιοχής όπως για παράδειγμα άρτια οργανωμένα χιονοδρομικά κέντρα, διάφορες πιστές για πατινάζ/παγοδρομίες, αγωνιστικά έλκηθρα, για σκι, για παιδιά και αρχάριους, τουριστικά καταλύματα, συγκοινωνιακή σύνδεση με αστικά κέντρα, χώρους άφιξης-αναχώρησης όπως αεροδρόμια λιμάνια κλπ. (Τσάρτας, 2006).

xii. Τουρισμός παραχείμασης:

Ο τουρισμός παραχείμασης είναι μια εναλλακτική μορφή τουρισμού όπου η τουριστική κίνηση αυξάνεται κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Οι διακοπές αυτές μπορεί να είναι μικρής ή μεγάλης διάρκειας, ενώ τα άτομα που επιλέγουν αυτή τη μορφή τουρισμού είναι κυρίως για τις κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στη χώρα της μόνιμης διαμονής τους, καθώς αναζητούν και τελικά επισκέπτονται περιοχές με πιο ήπιο κλίμα (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

Είναι κυρίως άτομα της τρίτης ηλικίας, διότι συνήθως αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας κι έχουν ελεύθερο χρόνο στη διάθεση τους, όπως επίσης σταθερό εισόδημα για να πραγματοποιήσουν τις διακοπές τους (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του τουρισμού παραχείμασης παίζουν δυο παράγοντες, οι οποίοι είναι αρχικά το πόσο καλά οργανωμένο είναι το τουριστικό

πακέτο κι έπειτα η τιμή διάθεσής του στην τουριστική αγορά (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

xiii. Ορεινός τουρισμός:

Ο ορεινός τουρισμός δεν έχει χρονικούς περιορισμούς όπως άλλες μορφές τουρισμού. Αναφέρεται κυρίως στο σύνολο των δραστηριοτήτων της υπαίθριας αναψυχής. Η μορφή αυτή μπορεί να δημιουργηθεί αποκλειστικά και μόνο σε ορεινές περιοχές των χωρών της υποδοχής και φιλοξενίας (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

Η ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού προϋποθέτει την δημιουργία των τουριστικών καταλυμάτων και με τη σειρά τους αυτά να συνάδουν με τα στοιχεία του φυσικού τοπίου της ορεινής περιοχής, να διαθέτουν εστιατόρια, μπαρ, αίθουσες αναψυχής κλπ. Επιπροσθέτως, σε αυτές τις περιοχές όπου αναπτύσσεται μια τέτοια μορφή τουρισμού πρέπει να υπάρχουν συγκοινωνιακά μέσα, όσο το δυνατόν καλύτερα και πληρέστερα για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών τους (Σφακιανάκης, 2012).

Το είδος αυτού του τουρισμού μπορεί να αποβεί θετικό τόσο για τις τοπικές κοινωνίες όσο και για τον ίδιο τον επισκέπτη, ο οποίος έχει την δυνατότητα να έρθει σε επαφή με την φύση αλλά και να γνωρίσει τον διαφορετικό τρόπο ζωής των ανθρώπων στις περιοχές αυτές (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

xiv. Αγροτικός τουρισμός:

Ο αγροτικός τουρισμός ή αγροτουρισμός όπως μπορούμε να τον ονομάσουμε διαφορετικά, αναφέρεται σε διάφορες αγροτικές δραστηριότητες, υπαίθριας αναψυχής του αγροτικού περιβάλλοντος και της αγροτικής ζωής. Οι δραστηριότητες αυτές εντάσσονται στον αγροτικό χώρο και περιλαμβάνουν διάφορες αγροτικές ασχολίες ή εργασίες που χαρακτηρίζουν τον αγροτικό χώρο. Ο αγροτουρισμός είναι μια ειδική μορφή τουρισμού όπου εμφανίσθηκε και επικράτησε στην κεντρική και βόρεια Ευρώπη και δύσκολα έως σπάνια θα προσεγγίσει την ελληνική πραγματικότητα (Σφακιανάκης, 2012).

xv. Θαλάσσιος τουρισμός:

Στην έννοια του θαλάσσιου τουρισμού εντάσσεται κάθε είδους ανθρώπινη δραστηριότητα που έχει ως πεδίο δράσης το θαλάσσιο χώρο και ως σκοπό την αναψυχή και την πολιτισμική επικοινωνία. Με την ευρεία αυτή έννοια, ο θαλάσσιος τουρισμός περιλαμβάνει ένα πλήθος δραστηριοτήτων όπως είναι η χρήση σκαφών αναψυχής (ιστιοφόρα, γιωτ, μηχανοκίνητα σκάφη κ.λπ.), η διενέργεια κρουαζιέρων, η κολύμβηση, η χρήση ταχυπλόων σκαφών, τα θαλάσσια αθλήματα (θαλάσσιο σκι, jet ski, windsurfing, surfing κ.λπ.), η ερασιτεχνική αλιεία, η κατάδυση, η περιήγηση σε θαλάσσια πάρκα, η παρατήρηση φαλαινών και δελφινιών, η επίσκεψη σε ναυτικά μουσεία-λιμάνια μουσεία-ιστορικά πλοία (Μοίρα, 1998α, β) κ.λπ.

Για την ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη υποδομής και ανωδομής. Βασικό στοιχείο για την υποδομή είναι η κατασκευή σύγχρονων και άρτια εξοπλισμένων μαρίνων, για την εξυπηρέτηση και τον ανεφοδιασμό, των επιβατών και των πληρωμάτων. Συμπληρωματικά, για τον θαλάσσιο τουρισμό, εκτός από αυτά που έχουν ήδη αναφερθεί παραπάνω, η υποδομή των σύγχρονων μαρίνων αφορά σε μεγάλο βαθμό και την ανανέωση του στόλου των κρουαζιερόπλοιων, άλλων θαλαμηγών και σκαφών (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

xvi. Χρονομεριστικός τουρισμός:

Ο Χρονομεριστικός τουρισμός είναι μια υπερσύγχρονη μορφή τουρισμού όπου η πελατεία, ως σημειωθεί ότι είναι κατά κανόνα μεσαίας και υψηλής εισοδηματικής τάξης. Βασίζεται στην πώληση ορισμένων δωματίων σύμφωνα με τους νόμους του Ε.Ο.Τ δηλαδή με την ευρωπαϊκή οργάνωση τουρισμού. Οι πελάτες έχουν το δικαίωμα χρήσης του δωματίου που έχουν αγοράσει για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα μέσα στην τουριστική περίοδο και η χρησιμότητα έχει τη δυνατότητα να υφίσταται για μερικές ημέρες ή και εβδομάδες ακόμα. Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες ο ενδιαφερόμενος, έρχεται σε ένα σημείο κορεσμού, με το

γεγονός ότι κάθε χρόνο σε συγκεκριμένες ημερομηνίες θα ταξιδέψει στην ίδια περιοχή, γι' αυτό εξαιτίας της συγκεκριμένης ανάγκης δημιουργήθηκε ένα πρόγραμμα, το δίκτυο ανταλλαγής παρόμοιων δικαιωμάτων και κατ' αυτό τον τρόπο λοιπόν, έχει το δικαίωμα να το ενοικιάσει, να το πουλήσει, να το κληροδοτήσει όπως ακριβώς συμβαίνει και με τα ακίνητα, ή και να το ανταλλάξει σε μια άλλη περιοχή της ίδιας ή ακόμα και σε άλλης χώρας (Σφακιανάκης, 2012).

Σε ότι αφορά τους ξενοδόχους, μια τέτοια κίνηση χρονομεριστικών διακοπών είναι προς όφελός τους, διότι οι tour operators πιέζουν για χαμηλές τιμές στα πακέτα. Ξέρουν επίσης πως οι ξενοδόχοι είναι πιο δύσκολο να πετύχουν μια ικανοποιητική απόδοση του κεφαλαίου που έχουν επενδύσει. Ο λόγος που αναφέρθηκε λίγο πιο πάνω, είναι ότι οι ξενοδόχοι θέλουν να έχουν τη μέγιστη δυνατή πληρότητα κατά τους μήνες της υψηλής τουριστικής περιόδου και κατ' αυτό τον τρόπο εξασφαλίζουν ένα σίγουρο εισόδημα και παράλληλη αύξηση του κεφαλαίου τους (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

Απαραίτητη είναι η διευκρίνιση πως με τη σύμβαση της χρονομεριστικής μίσθωσης, εκμισθώνονται μόνο χώροι που προορίζονται για διανυκτέρευση και διαμονή, δηλαδή δωμάτια, σουίτες, οικίσκοι, επιπλωμένα διαμερίσματα, κλπ. Δεν είναι δυνατό να συμβεί αυτό, με τους κοινόχρηστους χώρους ή χώρους που προορίζονται για άλλη χρήση, όπως για παράδειγμα, σάουνα, γυμναστήριο, γήπεδα διαφόρων αθλοπαιδιών, εγκαταστάσεις εστίασης αναψυχής κλπ. (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

xvii. Θρησκευτικός τουρισμός:

Ο Rinschede (1992:51-67) ορίζει ως θρησκευτικό τουρισμό, την μορφή του τουρισμού, στην οποία οι μετέχοντες κινούνται είτε μερικά είτε αποκλειστικά από θρησκευτικούς λόγους. Μάλιστα, θεωρεί ότι ο θρησκευτικός τουρισμός είναι υποκατηγορία του πολιτιστικού τουρισμού, επισημαίνοντας το γεγονός ότι οι μετέχοντες σε οργανωμένα προσκυνήματα διαθέτουν συχνά μια μέρα επιπλέον για επίσκεψη σε επιλεγμένα τουριστικά αξιοθέατα.

Οι περιηγήσεις περιλαμβάνουν επισκέψεις σε εκκλησίες, μοναστήρια, πανηγύρια κλπ. Η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού στην Ελλάδα, βρίσκεται ακόμα σε αρχικό στάδιο ανάπτυξης. Η Ελλάδα είναι ίσως μια από τις λίγες χώρες στον κόσμο που μπορεί να αναπτύξει τη μορφή αυτή του τουρισμού, καθώς τα ελληνικά μοναστήρια αποτελούν θαυμάσια τεκμήρια τέχνης και τεχνικής, χτισμένα από το 10^ο αιώνα, συνδυάζουν την ελληνική ορθόδοξη παράδοση με την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής και της ζωγραφικής στον ελληνικό χώρο. Ο ορθόδοξος μοναχισμός έχει προσφέρει σε κάθε γωνιά αυτού του τόπου, θαυμάσια μνημεία, προσαρμοσμένα απόλυτα στη γεωγραφική θέση, το ανάγλυφο του εδάφους και το φυσικό τοπίο (Σφακιανάκης, 2012).

Ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να εφαρμοστεί τόσο στη χώρα της μόνιμης κατοικίας των τουριστών, όσο και σε κάποια άλλη χώρα υποδοχής και φιλοξενίας. Η χρονική διάρκεια είναι περίπου μιας έως τρεις ημέρες. Τα τουριστικά πακέτα που βασίζονται στο θρησκευτικό τουρισμό, είναι σχετικά οικονομικότερα συγκριτικά με άλλες μορφές τουρισμού, διότι δεν υπάρχει τόση ζήτηση ώστε να προκαλέσει ιδιαίτερη αύξηση των τιμών. Για τους τουριστικούς προορισμούς τα οικονομικά οφέλη είναι πολύ σημαντικά. Για την ανάπτυξή του δεν χρειάζεται κάτι το ιδιαίτερο σε υποδομή και ανωδομή. Τα βασικό αντικείμενο ενδιαφέροντος, είναι αρκετό (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

xviii. Επιλεκτικός τουρισμός:

Ο επιλεκτικός τουρισμός είναι ένα είδος, που επιλέγεται από άτομα υψηλής εισοδηματικής τάξης, έχουν τη θέληση αλλά και μπορούν να ξοδέψουν μεγάλα ποσά για να ικανοποιήσουν τις τουριστικές τους ανάγκες κι επιθυμίες. Τα άτομα αυτά τις περισσότερες φορές ταξιδεύουν μόνα τους, δηλαδή κάνουν ατομικό τουρισμό, που σημαίνει ότι ίσως αγοράζουν κάποια τουριστικά πακέτα ή ακόμα και όχι, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις που αγοράζουν τις διάφορες τουριστικές υπηρεσίες αυτοβούλως κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, δηλαδή όπως αυτοί τις θέλουν (Κολτσιδόπουλος, 2005).

Τα άτομα τα οποία ξοδεύουν αρκετά χρήματα για την αγορά των διάφορων τουριστικών προϊόντων, αποζητούν και την άμεση ικανοποίηση ή την χρησιμότητα

που προσδοκούν. Κατ'αυτόν τον τρόπο και στον επιλεκτικό τουρισμό, εξαιτίας των χρημάτων που δαπανούνται, υπάρχουν υψηλές απαιτήσεις για την ικανοποίηση των τουριστικών αναγκών και επιθυμιών των ενδιαφερόμενων (Τσάρτας, 2006).

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη ανάπτυξη του επιλεκτικού τουρισμού, είναι να υπάρχει η κατάλληλη υποδομή και ανωδομή σε μια χώρα όπου είναι ανεπτυγμένη αυτή η μορφή τουρισμού, δηλαδή να υπάρχουν ξενοδοχεία τεσσάρων ή πέντε αστερών αντίστοιχα με πολλούς συμπληρωματικούς χώρους όπως παραδείγματος χάρη ποιοτικό και υψηλού επιπέδου service, ποικιλία στη νυχτερινή ζωή, έντονη καλλιτεχνική κίνηση, αναπτυγμένη αγορά, μουσεία, πινακοθήκες, καλό συγκοινωνιακό δίκτυο, άνετα μεταφορικά μέσα, καθαρό περιβάλλον, πολυτελή δωμάτια κλπ. (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

xix. Τουρισμός κίνητρων:

Ο τουρισμός κίνητρων είναι μια νέα μορφή τουριστικής δραστηριότητας η οποία αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς. Σημαντικά οφέλη έχουν οι χώρες υποδοχής και φιλοξενίας που θέλουν να τον αναπτύξουν (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

Αυτή τη διαδικασία την ξεκίνησαν κάποιες μεγάλες βιομηχανικές, εμπορικές εταιρείες και εταιρείες παροχής υπηρεσιών, στην προσπάθεια τους να αυξήσουν την παραγωγικότητα των εργαζομένων τους. Κάνοντας αυτήν τη κίνηση θέλανε να επεκτείνουν τον ανταγωνισμό τόσο στην αγορά του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού. Για να υπάρχουν λοιπόν αυτοί οι σκοποί και στόχοι, προσφέρθηκαν διάφορα κίνητρα, όπως για παράδειγμα τουριστικά πακέτα, ατομικά κι ομαδικά σε προορισμούς του εξωτερικού, κυρίως. Όπως αποδείχτηκε, αυτός ο τρόπος για τη σκέψη και τον τρόπο υποκίνησης των εργαζομένων είναι αποτελεσματικός (Τσάρτας, 2006).

Για την ανάπτυξή του, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να δίνονται τουριστικά πακέτα διαφορετικά από άλλες μορφές τουρισμού, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, πακέτα που είναι δύσκολο για έναν εργαζόμενο να τα αγοράσει. Παραδείγματος χάρη, να του προσφέρεται άνεση και πολυτέλεια στα ξενοδοχεία διαμονής και παράλληλα συμπληρωματικές εγκαταστάσεις για την ευχαρίστησή του. Ο τουρισμός κίνητρων δεν δίνει ιδιαίτερη έμφαση στα ξενοδοχεία μεγαλουπόλεων, αλλά σε μια

ωραία ατμόσφαιρα που δημιουργεί το περιβάλλον του τουριστικού προορισμού (Φαρσάρη, 2009).

xx. Οικολογικός τουρισμός:

Ο οικολογικός τουρισμός αναμφίβολα, αποτελεί μια σημαντική μορφή τουρισμού η οποία εξισορροπεί μια χώρα στα προβλήματα του μαζικού τουρισμού. Κρίνεται απαραίτητη η ανάπτυξη αυτού του είδους, όπου είναι εφικτό να εφαρμοστεί σαν μορφή τουρισμού. Ο οικολογικός τουρισμός εντάσσεται στη τουριστική ανάπτυξη των βιοτόπων, των παραδοσιακών οικισμών, των εθνικών δρυμών κλπ. (Σωτηριάδης, & Φαρσάρη, 2009).

Για την ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού δεν χρειάζεται κάποια ιδιαίτερη υποδομή και ανωδομή, δηλαδή κάποιες ιδιαίτερες ανθρώπινες κατασκευές. Όσο για τον τουρίστα όσο και για τους ντόπιους της χώρας υποδοχής και φιλοξενίας, υπάρχει αμοιβαίος σεβασμός στη φύση και μπορεί αυτό να φτάσει μέχρι και στο σημείο να αποφεύγουν τα μέσα μαζικής μεταφοράς (Φαρσάρη, 2009).

xxi. Λαϊκός τουρισμός:

Ο λαϊκός τουρισμός προτιμάται από άτομα, τα οποία ανήκουν σε χαμηλή εισοδηματική τάξη και κατά το πλείστον ταξιδεύουν με τις οικογένειες τους και με κάθε μεταφορικό μέσο που μπορεί να έχουν στην κατοχή τους, όπως για παράδειγμα αυτοκίνητα, μοτοσυκλέτες, τροχόσπιτα κλπ. (Φαρσάρη, 2009).

Σχεδόν οι περισσότερες χώρες υποδοχής και φιλοξενίας έχουν αναπτύξει την απαραίτητη υποδομή και ανωδομή για την εξυπηρέτηση των πελατών της κατηγορίας αυτής. Τα καταλύματα στα οποία μπορούν να περάσουν τις ημέρες των διακοπών τους, είναι διάφορα ενοικιαζόμενα δωμάτια ή και κατασκηνώσεις (camping) που έχουν κατασκευαστεί σε οδικούς άξονες ή στις παρυφές των πόλεων και προσφέρουν στα άτομα που πραγματοποιούν αυτή τη μορφή τουρισμού, υπηρεσίες που μπορούν να κάνουν τη διαμονή τους όσο το δυνατόν καλύτερη και πιο άνετη. Η διαμονή σε τέτοιου είδους καταλύματα είναι αισθητά φθηνότερες από άλλες μορφές τουρισμού, γεγονός σημαντικό γι' αυτούς, διότι τα ταξίδια τους συνοδεύονται συνήθως από τις οικογένειες τους και ακόμα πιο σημαντικό όταν αυτές είναι πολυμελείς (Σωτηριάδης, & Φαρσάρη, 2009).

xxii. Κοσμοπολίτικος τουρισμός:

Η πελατεία του κοσμοπολίτικου τουρισμού, αποτελείται από άτομα αριστοκρατικής τάξης και ταξιδεύουν συχνά, από το ένα κοσμοπολίτικο κέντρο στο άλλο. Τα άτομα αυτά έχουν πολύ υψηλές απαιτήσεις γιατί ξοδεύουν υπέρογκα χρηματικά ποσά και κατά τη διαμονή τους στο τουριστικό προορισμό και κατά την μετακίνηση τους από και προς του τουριστικού προορισμού. Τα μεταφορικά μέσα που χρησιμοποιούν, μπορεί να είναι ιδιόκτητα αεροσκάφη, πολυτελείς θαλαμηγοί κλπ. Η διαμονή τους όπως αναφέρθηκε γίνεται σε κοσμοπολίτικους προορισμούς σε ξενοδοχεία πολυτελείας, είτε σε πολυτελείς θαλαμηγούς είτε σε ιδιόκτητες πολυτελείς επαύλεις. Η κοινωνική ζωή που έχουν αυτά τα άτομα είναι έντονη και κατ' επέκταση αντικατοπτρίζει την κοσμική τους φύση (Φαρσάρη, 2009).

Η ανάπτυξη του κοσμοπολίτικου τουρισμού είναι οπωσδήποτε δύσκολη γιατί εκτός από την υποδομή και ανωδομή που απαιτείται, χρειάζεται και η ταυτοποίηση του τουριστικού προορισμού ότι είναι κοσμοπολίτικος, όπως για παράδειγμα το νησί της Μυκόνου στην Ελλάδα ή το πριγκιπάτο του Μονακό. Οι κοσμοπολίτικοι προορισμοί, έχουν αυξημένη ζήτηση και κίνηση σχεδόν όλους τους μήνες του έτους, κάτι που γνωρίζουν οι ενδιαφερόμενοι και είναι στην θέση να το αξιοποιήσουν όποτε το θελήσουν. Όπως είναι λογικό, πολλές χώρες θα ήθελαν την ανάπτυξη του κοσμοπολίτικου τουρισμού, κυρίως για λόγους οικονομικών συμφερόντων (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

xxiii. Κοινωνικός τουρισμός:

Ο κοινωνικός τουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που αποτελείται από τις ασθενέστερες οικονομικές τάξεις. Ο κοινωνικός τουρισμός χαρακτηρίζεται κυρίως από άτομα του κοινωνικού συνόλου, των οποίων η αγοραστική δύναμη είναι περιορισμένη (Σφακιανάκης, 2012).

Από διάφορα κράτη δίνονται κάποιες παροχές, κατά τις οποίες το κράτος έχει σαν υποχρέωση εκτός από υγεία, εργασία, παιδεία κλπ να εξασφαλίζει σε άτομα χαμηλής εισοδηματικής τάξης και τη δυνατότητα να κάνουν διακοπές για διάφορους λόγους, κυρίως ψυχολογικούς και σωματικούς (Σφακιανάκης, 2012).

Για την ανάπτυξη του κοινωνικού τουρισμού είναι απαραίτητη η δημιουργία κατάλληλης υποδομής και ανωδομής, όπως για παράδειγμα κατασκευή ειδικών τουριστικών καταλυμάτων που να ανταποκρίνονται στις οικονομικές δυνατότητες της πελατείας τους. Εφαρμόζεται ένα πρόγραμμα επιχορηγούμενο για ειδικές κατηγορίες ατόμων, όπως σε σπουδαστές, στρατιώτες, συνταξιούχους, σε κοινωνικές ομάδες δηλαδή, που η οικονομική τους κατάσταση δεν τους επιτρέπει να κάνουν διακοπές. Οι χρηματοδοτήσεις των διακοπών γίνονται με ευνοϊκούς όρους για τους δικαιούχους, ώστε να μπορούν να ξεπληρώσουν σταδιακά το ποσό που δαπανήθηκε για τις διακοπές τους (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

xxiv. Τουρισμός αναπήρων:

Τουρισμός αναπήρων ή ατόμων με ειδικές ανάγκες είναι μια ειδική μορφή τουρισμού. Αυτό το είδος τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί ότι αναπτύσσεται ολοένα και περισσότερο. Οι χώρες υποδοχής και φιλοξενίας που επιθυμούν να αναπτύξουν την ειδική αυτή μορφή, με ειδικές τεχνικές προδιαγραφές, πρέπει να δημιουργήσουν κατάλληλα καταλύματα και άλλες τουριστικές εγκαταστάσεις που θα βοηθούν στην εξυπηρέτηση των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Μερικά από τα βοηθητικά μέσα είναι ράμπες, ανελκυστήρες, ειδικός εξοπλισμός στα δωμάτια και τους λοιπούς χώρους των τουριστικών καταλυμάτων, για την μείωση των προβλημάτων και την μέγιστη δυνατή αντιμετώπισή τους (Τσάρτας, 2006).

Σε αυτή την κατηγορία το κλίμα και η θάλασσα παίζει ιδιαίτερο ρόλο, όσον αφορά τις θεραπευτικές τους ιδιότητες. Έχοντας λοιπόν την επίδραση του θαλάσσιου περιβάλλοντος, το κλίμα, το νερό, τη λάσπη και τα φύκια, για την πρόληψη και διατήρηση της υγείας, θα μπορούσε η θαλασσοθεραπεία να ενταχθεί στην κατηγορία του τουρισμού αναπήρων για να προσφέρει προστασία και από ασθένειες του σύγχρονου πολιτισμού, όπως είναι τα καρδιαγγειακά νοσήματα, η παχυσαρκία, οι μεταβολικές παθήσεις, το άγχος, οι αϋπνίες, οι ημικρανίες, οι ψυχοσωματικές παθήσεις, το σύνδρομο της υπερκόπωσης, οι ρευματοπάθειες και λοιπές ορθοπεδικές, δερματολογικές και νευρολογικές παθήσεις. Βέβαια η προσφορά θα μπορούσε να προσεγγίσει κι άλλους τομείς, όπως το αδυνάτισμα και γενικώς την κοσμετολογία. Επίσης θα μπορούσε να θεωρηθεί σαν κέντρο κλιματοθεραπείας, μια περιοχή η οποία θα είχε τη δυνατότητα, με την επίδραση των κλιματολογικών παραγόντων, να συμβάλλει στη βελτίωση της υγείας του ανθρώπου, διότι όπως έχει διαπιστωθεί, ένα

κλίμα, ή η αλλαγή ενός κλίματος και μάλιστα η μεταφορά σε ηπιότερα κλίματα, σε ηπιότερες κλιματολογικές συνθήκες, μπορεί να δράσει ευεργετικά σε μια νόσο και στον ασθενή, να δράσει ερεθιστικά ή κατευναστικά ανάλογα (Αποστολόπουλος, & Σδράλη, 2009).

xxv. Πολιτιστικός τουρισμός:

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί αφενός, «το πλέον αποτελεσματικό μέσο κατανόησης και προβολής της πολιτιστικής ταυτότητας μιας χώρας ή μιας περιοχής, που συμβάλλει παράλληλα στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών», αφετέρου, είναι μια μορφή αιεφόρου τουρισμού αφού «δεν ασκεί ‘ασφυκτικές πιέσεις’ στο φυσικό, κοινωνικό, ανθρώπινο και δομημένο περιβάλλον, που συχνά προκαλούν ‘αλλοίωσή’ του, όπως οι άλλες συνήθειες μορφές μαζικού τουρισμού» (Μοίρα, 1998:190).

Ο πλούτος και η ποικιλομορφία της ελληνικής κληρονομιάς αναδεικνύονται στους 653 διατηρητέους παραδοσιακούς οικισμούς, τα 8000 διατηρητέα κτήρια καθώς και τα αρχαία και βυζαντινά μνημεία. Η διατήρηση και η ανάδειξη της κληρονομιάς αποτελεί συστατικό στοιχείο της τουριστικής ανάπτυξης και της προσφοράς εναλλακτικών δυνατοτήτων για κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα. Πολλά κτήρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής έχουν σήμερα αποκτήσει νέες χρήσεις και στεγάζουν διάφορες λειτουργίες, όπως τουριστικά καταλύματα, μουσεία, εκθέσεις, εστιατόρια, δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες κλπ. Τα ιστορικά κέντρα των ελληνικών πόλεων αναζωογονούνται με ανακαινίσεις κτηρίων, πεζοδρομήσεις και διαμορφώσεις χώρων, αποτελώντας ελκυστικούς τόπους επίσκεψης για τους τουρίστες (Βαρβαρέσος, 2010).

Επιπλέον, σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο είναι διάσπαρτες οι οχυρώσεις θέσεων και οικισμών με φυλάκια, πύργους ή τείχη με επάλξεις και πύργους. Χτισμένα από τους Βυζαντινούς, συχνά επάνω σε θέσεις οχυρωμένες, από τους αρχαίους χρόνους, δέχτηκαν αργότερα προσθήκες και επεκτάσεις από Φράγκους, Ενετούς ή Γενουάτες και από τους Οθωμανούς. Τα κάστρα του ελληνικού χώρου σηματοδοτούν την ιστορική διαμόρφωση αυτού του τόπου και αποτυπώνουν τη διαδοχή των ιστορικών εποχών, οικοδομικών τεχνικών και πολιτιστικών προτύπων (Βαρβαρέσος, 2010).

xxvi. Οικοτουρισμός:

Ο Οικοτουρισμός συνδυάζει την τοπική οικονομική ανάπτυξη, με τη διαφύλαξη της ποιότητας του περιβάλλοντος και την ανάδειξη των φυσικών πλεονεκτημάτων και της ιστορίας μιας περιοχής (Κοκκώσης, Τσάρτας, & Γκρίμπα, 2011).

Οι συνδυασμοί όλων ή κάποιων από τα είδη τουρισμού που σχολιάστηκαν πιο πάνω, μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά στην ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα. Η προσφορά τουριστικών πακέτων με θέμα την ελληνική γαστρονομία, την ψυχαγωγία και την ενημέρωση για τον πολιτιστικό πλούτο που διαθέτει η Ελλάδα πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα για τους τουριστικούς πράκτορες καθώς θα αμβλύνει τη χωροταξική συγκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας, και θα αναβαθμίσει και θα εμπλουτίσει το τουριστικό προϊόν που προσφέρεται από αυτήν (Βαρβαρέσος, 2010, (Κοκκώσης, Τσάρτας, & Γκρίμπα, 2011).

xxvii. Θεραπευτικός τουρισμός – Ιαματικός τουρισμός:

Ο θεραπευτικός ή ιαματικός τουρισμός, θα μπορούσε να οριστεί ως υποκατηγορία του τουρισμού υγείας που σχολιάστηκε παραπάνω, εφόσον, οι διακοπές συνδυάζονται με την ιαματική θεραπεία.

Η φύση έχοντας σπάνιες και ιδιαίτερες ομορφιές, χάρισε στην Ελλάδα και πηγές με σημαντικές θεραπευτικές ιδιότητες. Τα ιαματικά λουτρά αποτελούν μέρος του εθνικού πλούτου της χώρας, ενώ οι θεραπευτικές τους ιδιότητες ήταν γνωστές, ήδη, από τους αρχαίους χρόνους (Κοκκώσης, Τσάρτας, & Γκρίμπα, 2011).

Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι είναι διάσπαρτοι στην ελληνική επικράτεια, ενώ τα νερά των συγκεκριμένων πηγών διαφέρουν από τα συνηθισμένα, είτε λόγω της υψηλής τους θερμοκρασίας είτε λόγω της παρουσίας σπάνιων συστατικών. Τα νερά αυτά χαρακτηρίζονται ως μεταλλικά εξαιτίας της θερμοκρασίας ή της γενικής χημικής σύστασής τους. Εκτός από τις ψυχρές μεταλλικές πηγές υπάρχουν και οι θερμοπηγές, με τις οποίες οικοδομήθηκε ένας κλάδος θεραπευτικής αγωγής, η λεγόμενη ιαματική υδροθεραπεία (Βαρβαρέσος, 2010).

Η γεωγραφική κατανομή των πηγών δεν είναι τυχαία, καθώς συνδέεται είτε με τεκτονικά γεγονότα, όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών του Καϊάφα,

της Κυλλήνης και του Λαγκαδά, είτε με ηφαιστειακές δραστηριότητες όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών των Μεθάνων, της Μήλου, της Λέσβου, της Σαμοθράκης και της Λήμνου (Βαρβαρέσος, 2010, Κοκκώσης, Τσάρτας, & Γκρίμπα, 2011).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΣΠΗΛΑΙΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1 ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΓΕΩΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΣΠΗΛΑΙΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ως οικοτουρισμός ορίζεται ο περιβαλλοντικά υπεύθυνος τουρισμός και η επίσκεψη σε φυσικές περιοχές, που αποσκοπεί στην απόλαυση και εκτίμηση της φύσης (και των πολιτισμικών στοιχείων του παρόντος και του παρελθόντος) και ο οποίος προάγει στη διατήρηση της φύσης, έχει χαμηλή επίδραση επισκεπτών και παρέχει χρήσιμη ενεργή κοινωνικο-οικονομική ανάμειξη του ντόπιου πληθυσμού (Μανωλαράκη, 2005).

Η Ελλάδα διαθέτει ιδιαίτερα πλούσιο και ποικίλο φυσικό περιβάλλον, καθώς παρά την μικρή της έκταση παρουσιάζει σπάνια γεωμορφολογία με έντονες αντιθέσεις και πολλές περιοχές υψηλής οικολογικής αξίας. Χιλιάδες δαντελωτές ακτές, επιβλητικά βουνά, σπήλαια και φαράγγια, λίμνες, ποτάμια, βιότοποι εξαιρετικής ομορφιάς και μοναδικά οικοσυστήματα «προικίζουν» την ελληνική γη με εντυπωσιακά τοπία, τα οποία σε συνδυασμό με το ήπιο κλίμα της χώρας καθιστούν την Ελλάδα ιδανικό προορισμό για τους λάτρεις του οικολογικού εναλλακτικού τουρισμού (Ρεπανέλη, 2005).

Επισκεπτόμενος διάφορες περιοχές της χώρας, ο φυσιολάτρης - περιηγητής έχει την ευκαιρία (Μανωλαράκη, 2005):

- να περιπλανηθεί στα αισθητικά δάση ή να εξερευνήσει τους εθνικούς δρυμούς, όχι μόνο στην ορεινή ενδοχώρα αλλά και σε ορισμένα νησιά ή κοντά σε ποταμούς ή λίμνες
- να απολαύσει τα υπέροχα μνημεία της φύσης, τα φαράγγια, τα σπήλαια και τους καταρράκτες
- να παρατηρήσει και να θαυμάσει τα σπάνια είδη πουλιών που φωλιάζουν ή καταφεύγουν στα παράκτια οικοσυστήματα και τους υγρότοπους (βραχώδεις ακτές, αμμώδεις παραλίες, αμμοθίνες, δέλτα ποταμών, λίμνες, έλη κτλ.)
- να μελετήσει την εξαιρετική ποικιλία της χλωρίδας στην ελληνική ύπαιθρο

- να συμμετάσχει σε δραστηριότητες extreme sports (κανό-καγιακ, rafting, monocraft, hydro speed, ποδήλατο βουνού κ.ά.) που τα τελευταία χρόνια γνωρίζουν θεαματική άνοδο στην Ελλάδα
- τέλος, να διαμείνει σε πρότυπες αγροτουριστικές μονάδες, που αναπτύσσονται σε όλη την επικράτεια και δίνουν την δυνατότητα στον επισκέπτη να γνωρίσει την τοπική αρχιτεκτονική, πολιτιστική και γαστρονομική παράδοση, αλλά και τα προϊόντα, τις αγροτικές ασχολίες και την καθημερινή ζωή των κατοίκων κάθε περιοχής

Οι επισκέπτες των οικολογικά ευαίσθητων περιοχών οφείλουν να τηρούν προσεκτικά τις απαιτήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος από την ρύπανση, την αποφυγή κάθε ενόχλησης των φυσικών βιοτόπων και διατάραξης της ισορροπίας των οικοσυστημάτων (Μπεριάτος, & Ψαλτόπουλος, 2003).

Τα κυριότερα μέρη που μπορεί ο επισκέπτης να χαρεί την φύση και να ζήσει οικολογικά είναι (Ρεπανέλη, 2005):

- δάσος Δαδιά, Ν. Έβρου
- εκβολές ποταμού Έβρου, Ν. Έβρου
- κοιλάδα Νέστου, Ν. Καβάλας
- λιμνοθάλασσα Πόρτο Λάγος, Ν. Ξάνθης
- λίμνη Λαγκαδά, Ν. Θεσσαλονίκης
- λίμνη Βόλβη, Ν. Θεσσαλονίκης
- λίμνη Κερκίνη, Ν. Κιλκίς
- εκβολές ποταμού Αξιού, Ν. Θεσσαλονίκης
- εκβολές ποταμού Αλιάκμονα, Ν. Θεσσαλονίκης
- εκβολές ποταμού Λουδία, Ν. Θεσσαλονίκης
- λίμνη Μικρή Πρέσπα, Ν. Φλώρινας
- κοιλάδα Τεμπών, Ν. Λάρισας
- ποτάμια Βίκου και Αώου, Ν. Ιωαννίνων
- Πίνδος, Ν. Ιωαννίνων
- Όλυμπος, Ν. Πιερίας
- Παρνασσός, Ν. Βοιωτίας
- Όσσα, Ν. Λάρισας
- Κουρί-Αλμυρός, Ν. Μαγνησίας

- Κουκουναριές - Σκιάθος, Ν. Μαγνησίας
- Αμβρακικός Κόλπος, Ν. Πρεβέζης
- Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου, Ν. Αιτωλοακαρνανίας
- Πάρνηθα, Ν. Αττικής
- Στενή, Ν. Ευβοίας
- Φοινικόδασος Βάι, Ν. Λασιθίου
- Αίνοσ, Ν. Κεφαλληνίας

Ο γεωτουρισμός θεωρείται μια νέα μορφή πολιτιστικο-περιβαλλοντικού τουρισμού, που μπορεί να αναπτυχθεί σε περιοχές που διαθέτουν σημαντικά γεωλογικά μνημεία, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν πόλο προσέλκυσης τουριστών ειδικού ενδιαφέροντος. Κύριος στόχος του είναι η σύνδεση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος με τη γεωλογική κληρονομιά κάθε τόπου, τα πολιτιστικά μνημεία και τις παραδόσεις του (Μανωλαράκη, 2005).

Μεμονωμένες περιπτώσεις ανάδειξης και αξιοποίησης γεωλογικών μνημείων υπάρχουν σε ολόκληρη την Ευρώπη. Κυριότερο παράδειγμα γεωτουριστικής δραστηριότητας στην Ελλάδα αποτελεί το απολιθωμένο δάσος Λέσβου και οι πολλαπλές δραστηριότητες που αναπτύσσονται σε αυτό, από το μουσείο Φυσικής Ιστορίας της περιοχής (εκπαιδευτικές δραστηριότητες, διοργάνωση εκδηλώσεων και διεθνών συνεδρίων κ.τ.λ.). Το παράδειγμα αυτό αποδεικνύει τις θετικές επιδράσεις του γεωτουρισμού στην περιφερειακή αναπτυξιακή διαδικασία (αύξηση εισοδημάτων, δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, συγκράτηση του πληθυσμού, προσέλκυση επιστημονικού ενδιαφέροντος) (Ρεπανέλη, 2005).

Η ανάπτυξη του γεωτουρισμού απαιτεί τη δημιουργία των απαραίτητων υποδομών (ενημερωτικά περίπτερα, σήμανση διαδρομών, δημιουργία κέντρων περιβαλλοντικής ενημέρωσης-εκπαίδευσης κ.τ.λ.) καθώς και παραγωγή γεωτουριστικών προϊόντων (ενημερωτικοί οδηγοί, αναμνηστικά είδη κ.τ.λ.). Για την ανταλλαγή εμπειριών και απόψεων σχετικά με το θέμα αυτό και τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών συστάθηκε το δίκτυο ευρωπαϊκών γεωπάρκων, στο οποίο συμμετέχει και η Ελλάδα (Ρεπανέλη, 2005).

Ενδεικτικά, αναφέρονται άλλα παραδείγματα περιοχών αξιόλογου γεωτουριστικού δυναμικού (Ρεπανέλη, 2005):

- Το φαράγγι της Σαμαριάς Κρήτης
- Τα Μετέωρα
- Το ηφαίστειο της Σαντορίνης.

Ο σπηλαιοτουρισμός ανήκει στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και περιλαμβάνει κάθε τουριστική εκδήλωση που ασκείται στο ορεινό περιβάλλον. Οι δραστηριότητες του σπηλαιοτουρισμού αφορούν: πεζοπορία, χιονοδρομία, σπηλαιολογία, αναρρίχηση, ποδηλασία, ιππασία, τοξοβολία, αθλητικό προσανατολισμό (orienteeing), διάσχιση φαραγγιών (Canyoning). Δραστηριότητες σε ποτάμια και λίμνες (κολύμβηση, rafting, canoe kayak). Δραστηριότητες του αέρα (αλεξίπτωτο πλαγιάς). Παρατήρηση χλωρίδας, πανίδας και μορφολογίας πετρωμάτων, γεωλογία. Οι πιο πάνω δραστηριότητες λειτουργούν μόνες ή σε διάφορους συνδυασμούς που συνεχώς διευρύνονται δημιουργώντας ανάλογες δράσεις. Επίσης, συνδυάζονται με άλλες μορφές ορεινού τουρισμού όπως οικοτουρισμός και αγροτουρισμός (Μανωλαράκη, 2005).

Αν παρατηρήσουμε το γεωφυσικό χάρτη της Ελλάδας «ανακαλύπτουμε» ότι η Ελλάδα διαθέτει ένα πλούσιο ορεινό ανάγλυφο γεμάτο από βουνοκορφές, λίμνες, ποτάμια και σπήλαια. Επιγραμματικά θα αναφερθούμε στα κυριότερα ορεινά συγκροτήματα της χώρας μας που είναι (Ρεπανέλη, 2005):

- Η οροσειρά της Ροδόπης, Φαλακρού, Ορβήλου, Μπέλες
- Τα βουνά της Αλμωπίας: Βόρας, Τζένα, Βέρμιο, Πάικο
- Οι ορεινοί όγκοι Ολύμπου, Κίσσαβου, Περίων, Πηλίου.
- Η οροσειρά που σχηματίζεται από τα βουνά: Βαρνούντας, Βίτσι, Σινιάτσικο, Βούρινος, Καμβούνια.
- Η οροσειρά της Πίνδου.
- Τα βουνά της Στερεάς Ελλάδας Βαρδούσια, Παρνασσός, Τυμφρηστός, Γκιώνα, Οίτη, Παναιτωλικό.
- Τα βουνά της Πελοποννήσου: Ζήρια, Χελμός, Ντουρντουβάνια, Παναχαϊκό, Ερύμανθος, Μαίναλο, Αρτεμίσιο, Πάρνωνας, Ταύγετος
- Τα βουνά της Κρήτης Λευκά Όρη, Ψηλορείτης, Δίκτη (Λασιθιώτικα).

2.2 ΦΟΡΕΙΣ

Ένας κλάδος της σπηλαιολογίας, όπου διάφοροι φορείς όπως: Ε.Σ.Ε., ΕΦ.Π.Σ. του ΥΠ.ΠΟ. και οι Α.Ε.Ε. απέδωσαν σημαντικό έργο είναι η τουριστική αξιοποίηση σπηλαίων σε πολλές περιοχές της χώρας. Η σπηλαιολογική έρευνα ξεκίνησε στην Ελλάδα από διάφορους ορειβατικούς συνδέσμους, ήδη από τις αρχές του περασμένου αιώνα. Ο γεωλόγος φυσιολάτρης Γιάννης Πετροχείλου, ίδρυσε το 1960 την Ε.Σ.Ε. Το έργο του συνέχισε η σύζυγός του Άννα. Έτσι επισημάνθηκε η πλουτοπαραγωγική αξία μερικών σπηλαίων, τα οποία με την διεύθυνση τους αποτελούν αξιόλογες τουριστικές μονάδες που προσφέρονται προς εκμετάλλευση στην Ελληνική τουριστική οικονομία. Η διευθέτηση αρκετών από αυτά έγινε με την καθοδήγηση μελών της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρίας. Το Ελληνικό Κράτος ήρθε επίκουρο αυτής της προσπάθειας και συγκεκριμένα ο Ε.Ο.Τ. υπήρξε ο πρώτος κρατικός φορέας που βοήθησε από το 1960 τις προσπάθειες της Ε.Σ.Ε.

Με τον πάροδο του χρόνου ήταν αναγκαία η σύσταση κάποιων επιστημονικών οργανισμών για να πραγματοποιηθεί συστηματική εξερεύνηση, χαρτογράφηση και μελέτη των ελληνικών σπηλαίων από επιστημονική και τουριστική πλευρά.

Οι κρατικοί φορείς είναι:

- Υπουργείο Πολιτισμού – Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας και Σπηλαιολογίας (ΥΠ.ΠΟ. ΕΦ. Π.Σ.)
- Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ)

Και οι ιδιωτικοί σύλλογοι:

- Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρία (Ε.Σ.Ε.)
- Σπηλαιολογικός Ελληνικός Εξερευνητικός Σύλλογος (ΣΠ. ΕΛ. Ε.Ο.)
- (ΣΟΕ)
- (ΕΠΕΑΝ)
- Σπηλαιολογικός Ελληνικός Αθλητικός Σύλλογος.

Αναλυτικότερα:

Ανθρωπολογική Εταιρία Ελλάδος (Α.Ε.Ε):

Η Ανθρωπολογική Εταιρία Ελλάδος είναι ένας επιστημονικός φορέας που ιδρύθηκε το 1970-71 με πρωτοβουλία του Δρα Άρη Πουλιανού, σε μία δύσκολη εποχή για την επιστημονική έρευνα στην Ελλάδα. Ένας από τους σημαντικότερους λόγους για την ίδρυση της, αποτέλεσε η έλλειψη (ουσιαστικά μέχρι σήμερα) οργανωμένου κρατικού ή άλλου φορέα ώθησης της ανθρωπολογικής επιστήμης, αλλά και το δικαίωμα να παρεμβαίνει σε θέματα που αφορούν αρχαιολογικά ευρήματα σε σπήλαια.

Οι βασικοί καταστατικοί της σκοποί, είναι η εν γένει προαγωγή των ανθρωπολογικών επιστημών και η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι σκοποί αυτοί ανάγονται στο συντονισμό των προσπαθειών κάθε ενδιαφερόμενου και τη συγκέντρωση δεδομένων στους κλάδους της εθνογένεσης, εθνολογίας, λαογραφίας, γλωσσολογίας, κοινωνιολογίας, γενετικής, ανθρωπολογίας των σύγχρονων πληθυσμών, παλαιοανθρωπολογίας, γεωλογίας, στατιστικής, φιλοσοφίας.

Υπουργείο Πολιτισμού – Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας και Σπηλαιολογίας:

«Η Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας – Σπηλαιολογίας, με έδρα στην Αθήνα έχει δικαιοδοσία επί ολοκλήρου της επικράτειας. Της αρμοδιότητας αυτής ανάγεται η έρευνα, η ανασκαφή, η μελέτη και η προστασία των σπηλαίων τα οποία παρουσιάζουν ενδιαφέρον από φυσική, αρχαιολογική, ιστορική, παλαιοιολογική άποψη, αλλά και η φύλαξη, δημοσίευση και έκθεση των εξ αυτών προερχόμενων ευρημάτων».

Στης δραστηριότητές της συγκαταλέγονται επίσης: η οργάνωση διαλέξεων και διεθνών συνεδρίων (3 μέχρι στιγμής), η συμμετοχή σε διεθνή συνέδρια (πάνω από 40), η ανταλλαγή γνώσεων, η ανάπτυξη στενότερων διεθνών σχέσεων και συνεργασίας με ανάλογους επιστημονικούς φορείς του εξωτερικού. Η Εταιρία διατελεί μέλος της Διεθνούς Ένωσης Ανθρωπολογικών και Εθνολογικών Επιστημών και ιδρυτικό μέλος της Ευρωπαϊκής Ανθρωπολογικής Εταιρίας.

Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρία (Ε.Σ.Ε.):

Μετά την διαπίστωση της ανάγκης σύστασης ενός οργανισμού αμιγώς επιστημονικού, για την καταγραφή και εξερεύνηση των σπηλαίων, όχι μόνο από

αισθητική αλλά και από επιστημονική και οικονομική σκοπιά, ιδρύθηκε, στις 15 Νοεμβρίου 1960 η Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρία (Ε.Σ.Ε.).

Στα 45 χρόνια λειτουργίας της, η Ε.Σ.Ε., διοργανώνει σεμινάρια κατάρτισης ερευνητικών ομάδων, διεθνή συνέδρια και συναντήσεις, διαλέξεις, προβολές, επισκέψεις σε ελληνικά σπήλαια. κλπ. Έχουν καταγραφεί μέχρι σήμερα στα μητρώα της, πάνω από 7.500 σπήλαια, από τα οποία μεγάλο ποσοστό έχει εξερευνηθεί, χαρτογραφηθεί και μελετηθεί από τουριστική και επιστημονική άποψη. Με τον τρόπο αυτό η Ε.Σ.Ε. συνέβαλε στην επιστημονική έρευνα, με τις ανακαλύψεις από μέλη της, σε σπήλαια, ιχνών, ανθρώπων και ζώων από την νεότερη Παλαιολιθική μέχρι την Νεολιθική εποχή, όπως επίσης και πλήθους παλαιοντολογικών ευρημάτων καθώς και σπηλαιόβιων οργανισμών.

Η Ε.Σ.Ε. από την ίδρυσή της, συνεργάστηκε με Πανεπιστήμια, αρμόδιους κρατικούς φορείς και την τοπική αυτοδιοίκηση, παρέχοντας σπηλαιολογικές μελέτες και στοιχεία, ανιδιοτελώς. Ξεκίνησε μια μεγάλη εξόρμηση για την προστασία των σπηλαίων. Η συνεργασία της με τις αρμόδιες υπηρεσίες του Ε.Ο.Τ., έχει σαν αποτέλεσμα να αποκτήσουν ενημερωμένο αρχείο σπηλαίων, μελέτες τουριστικής αξιοποίησης σπηλαίων, χάρτες, κλπ.

Η Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρία εκδίδει το «Δελτίο της Ε.Σ.Ε.» από τον Ιούλιο του 1951. Η έκδοση αυτή ανταλλάσσεται με 34 κράτη σε όλο τον κόσμο. Μέχρι σήμερα έχουν κυκλοφορήσει 22 τόμοι, και διατίθενται από τα Γραφεία της Ε.Σ.Ε. Η έκδοση του Δελτίου είναι ο βασικός παράγοντας, μέσω του οποίου η Εταιρία αναγγέλλει και δημοσιοποιεί την σπηλαιολογική δράση της. Εκτός από την έκδοση του «Δελτίου της Ε.Σ.Ε.» που καλύπτει μεγάλο μέρος της δημοσίευσης των μελετών των μελών της και ξένων σπηλαιολόγων κάθε ειδικότητας, παρουσιάστηκαν εκδόσεις ανεξάρτητες από μέλη της Ε.Σ.Ε. με σπηλαιολογικά θέματα όπως είναι οι οδηγοί σπηλαίων τουριστικά αξιοποιημένων και Σπηλαιολογικοί Οδηγοί της χώρας, καθώς και μελέτες μονογραφίες για σπήλαια.

Η Ε.Σ.Ε. διοργανώνει και διεθνή συνέδρια και συναντήσεις αφ' ενός για την προβολή της Ελληνικής Σπηλαιολογίας, αφ' ετέρου για την ενημέρωση των μελών της στα τελευταία διεθνή επιτεύγματα της Επιστημονικής και Αθλητικής Σπηλαιολογίας.

Κι επιπροσθέτως:

I.S.C.A. - INTERNATIONAL SHOW CAVES ASSOCIATION:

Ο Διεθνής Οργανισμός Τουριστικών Σπηλαίων, ο μοναδικός φορέας τουριστικών αξιοποιημένων σπηλαίων στον κόσμο, ιδρύθηκε το Νοέμβριο 1990 και έχει τα κεντρικά γραφεία του στην Γένοβα, Ιταλία. Η ηλεκτρονική του διεύθυνση στο διαδίκτυο, περιέχει πληροφορίες για τα τουριστικά σπήλαια ανά χώρα. Οι χώρες αυτές είναι: Αμερική, Αυστραλία, Αυστρία, Βέλγιο, Βερμούδες, Τσεχία, Γαλλία, Γερμανία, Ουγγαρία, Ελλάδα, Κορέα, Ρωσία, Σλοβακία, Σλοβενία, Νότια Αφρική, Ισπανία, Ελβετία, Ουκρανία, Μεγάλη Βρετανία (Μπεριάτος, & Ψαλτόπουλος, 2003).

Ο στόχος του Οργανισμού αυτού είναι να εξασφαλίζει από την μία πλευρά τον σεβασμό και την προστασία του υπόγειου περιβάλλοντος και των φυσικών θαυμάτων του και από την άλλη πλευρά, αποβλέπει στην προώθηση τις οικονομικής ανάπτυξης των τουριστικών σπηλαίων προμηθεύοντας όλα τα μέλη του, δηλαδή τα τουριστικά σπήλαια, με εμπειρίες και λύσεις εξασφαλισμένες από έρευνες και διοικητικές δραστηριότητες, που πραγματοποιούνται από τα πιο εξελιγμένα σπήλαια, τα οποία μπορούν να διαθέσουν μεγαλύτερα χρηματικά ποσά μ' αυτές τις δαπάνες από τα πιο προχωρημένα σπήλαια (Σφακιανάκης, 2000).

Οι κύριοι σκοποί του Οργανισμού είναι (Μπεριάτος, & Ψαλτόπουλος, 2003):

- Να προωθήσουν και να διατηρήσουν ένα διεθνή οργανισμό από άτομα ή εταιρίες που διοικούν και διαχειρίζονται σπήλαια τουριστικού ενδιαφέροντος.
- Να προωθήσουν την προστασία και την συντήρηση όλων των σπηλαίων και να αυξήσουν το δημόσιο ενδιαφέρον ενός πνεύματος και ευγενούς άμιλλας γι' αυτά.
- Να προωθήσουν και να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ των διοικητών αυτών των σπηλαίων.
- Ο Οργανισμός αποτελεί μέρος της δομής της Διεθνούς Ένωσης Σπηλαιολογίας (International Union of Speleology)

Η ISCA στρέφεται περισσότερο προς τα θέματα όπως το marketing και την προώθηση. Και χωρίς να παραλείπει την σημασία της προστασίας ή την επιστημονική αξία των σπηλαίων, δίνει μεγαλύτερο βάρος στο να αυξηθεί ο αριθμός των

επισκεπτών και τα έσοδα των Χωρών - Μελών της. Με άλλα λόγια, επιδιώκει τον τουριστικό προσανατολισμό των σπηλαίων (Σφακιανάκης, 2000).

Είναι αλήθεια ότι τα τελευταία τέσσερα χρόνια η επισκεψιμότητα στα σπήλαια σε όλο τον κόσμο, βαίνει καλώς. Υπάρχουν θετικά αποτελέσματα κι έχουν παρατηρηθεί περισσότεροι επισκέπτες αλλά και έσοδα, ή τουλάχιστον σε ορισμένες περιπτώσεις, έχει διατηρηθεί ο αριθμός των επισκεπτών και των εσόδων. Μπορεί κανείς να πει, ότι ο σπηλαιολογικός τουρισμός αντιμετωπίζει την κρίση της βιομηχανίας του τουρισμού, καλύτερα από άλλες δραστηριότητες που είναι μέρος αυτού του σημαντικού τομέα της σύγχρονης Οικονομίας (Σφακιανάκης, 2000).

Ορισμένα έργα της ISCA (Σφακιανάκης, 2000):

- Χρηματοδότηση ορισμένων δραστηριοτήτων από χορηγούς ή διεθνείς οργανισμούς.
- Συνεργασία μεταξύ Εθνικού συνδέσμου Σπηλαίων και ISCA.
- Ανταλλαγή πληροφοριών και Επικοινωνία μέσα στην ISCA.
- Υποστήριξη άλλων μελών.
- Συμμετοχή σε Διεθνείς Εκθέσεις.
- Website.

UIS – UNION INTERNATIONALE DE SPELEOLOGIE:

Η Διεθνής Ένωση Σπηλαιολογίας ιδρύθηκε το 1965 και είναι ένας μη κερδοσκοπικός και μη κυβερνητικός οργανισμός, ο οποίος προωθεί την ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ διαφόρων διεθνών σπηλαιολόγων με σκοπό την ανάπτυξη και τον συντονισμό της διεθνής σπηλαιολογίας σε όλους τους τομείς της, επιστημονικό, τεχνικό, πολιτιστικό και οικονομικό. Σήμερα Η Διεθνής Ένωση Σπηλαιολογίας έχει περισσότερες από 60 χώρες - μέλη (Μπεριάτος, & Ψαλτόπουλος, 2003).

Επίσης, ο οργανισμός αυτός προωθεί το Διεθνές Συνέδριο Σπηλαιολογίας, το οποίο πραγματοποιείται σε διαφορετική χώρα κάθε τέσσερα χρόνια. Στην διεθνή αυτή συνάντηση συμμετέχουν επιστήμονες από όλο τον κόσμο. Η θεματολογία του Συνεδρίου επεκτείνεται από επιστημονικές προσεγγίσεις όπως σπηλαιογένεσης, βιοσπηλαιολογίας, αρχαιολογίας και παλαιοντολογίας έως και προσεγγίσεις που αφορούν σύγχρονες τεχνικές εξερεύνησης και χαρτογράφησης των σπηλαίων. Καθώς και θέματα που αφορούν τις δυνατότητες τουριστικής αξιοποίησης των τουριστικά

διαθέσιμων σπηλαίων, στον τρόπο προστασίας των σπηλαίων από τεχνική, αλλά και νομική σκοπιά και στην παραπέρα δυνατότητα αξιοποίησης και προβολής τους (Σφακιανάκης, 2000).

Στην συνέχεια θα αναφέρουμε πολύ περιληπτικά μερικές αξιολογές προσπάθειες που έχουν γίνει για την προάσπιση των συμφερόντων των ορεινών περιοχών σε Εθνικό και Διεθνές επίπεδο (Σταθόπουλος, 2006):

- Στη Γαλλία λειτουργεί από το 1920, η «Γαλλική Ομοσπονδία Ορεινής Οικονομίας», με έδρα το Παρίσι.
- Στην Ιταλία, η Ιταλική Αγροτική Συνομοσπονδία, έχει εκδώσει τον Δεκάλογο του Βουνού. Δέκα δηλαδή απαραίτητα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την ανάπτυξη του ορεινού χώρου. Επίσης, οι Ιταλοί με το δικό τους πρόγραμμα «Καποδίστριας», που εφαρμόστηκε από το 1991, έχουν θεσπίσει τους λεγόμενους «ορεινούς Δήμους», δηλαδή αυτοδιοικούμενες ορεινές περιοχές που διαχειρίζονται εξ' ολοκλήρου τα αναπτυξιακά τους προγράμματα. Με τον τρόπο αυτό, τα κονδύλια που αναφέρονται στις ορεινές περιοχές, δεν πηγαίνουν αλλού (πεδιάδες, παραλίες κλπ.) αλλά χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών.
- Στο σύνολο των χωρών της Ευρώπης έχει δημιουργηθεί ο Ευρωπαϊκός οργανισμός EUROMONTANA για την αντιμετώπιση του συνόλου των προβλημάτων που διέπουν τον ορεινό χώρο, που έχει έδρα τις Βρυξέλλες. Ο οργανισμός αυτός, εξέδωσε ανακοίνωση ειδικών μεταρρυθμίσεων για την Agenda 2000, προκειμένου να προωθηθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα συμφέροντα των ορεινών πληθυσμών. Είκοσι δύο Ευρωπαϊκές χώρες και 47 οργανισμοί από τις χώρες αυτές, δημιούργησαν την Ευρωπαϊκή οργάνωση EUROMONTANA για να συντονίζει σε Ευρωπαϊκό επίπεδο τους ορεινούς πληθυσμούς και ορεινές περιφέρειες. Δια μέσου του οργανισμού αυτού λαμβάνονται σημαντικές αποφάσεις για την επιβίωση των Ο.Π. της Ευρώπης όπως για παράδειγμα οι αποφάσεις του Trento με την διακήρυξη της συνεργασίας των ορεινών περιοχών με στόχο τη προσφορά ποιοτικών αγροτικών προϊόντων.
- Η Γαλλία, Αυστρία, Ιταλία και Ελβετία έχουν προχωρήσει σε τοπική συνεργασία με απόλυτα θετικά αποτελέσματα με βάση τα κοινά για τις χώρες αυτές, όρη των Άλπεων. (Συνθήκη των Άλπεων)

- Ο Διεθνής Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.) καθιερώνει την «πολυλειτουργικότητα της γεωργίας» ως το μέλλον για την επιβίωση του αγροτικού κόσμου και ιδιαίτερα των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.
- Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) ανακήρυξε το 2002 ως το «Διεθνές Έτος των Βουνών».
- Στα πλαίσια του «Διεθνούς Έτους του Βουνού», η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διενήργησε τον Οκτώβριο του 2002, Διεθνή Επιστημονική Συνάντηση με θέμα: «Η Κοινοτική Πολιτική και το Βουνό». Αξίζει να σημειωθεί ότι με την ενέργεια αυτή, για πρώτη φορά η Ευρωπαϊκή Ένωση «αναγνωρίζει» ότι η ανάπτυξη του βουνού έχει ανάγκη από μια πολιτική που αναγκαστικά πρέπει να φτάνει μέσα από την τροποποίηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής.
- Στην Ελβετία, και πρόσφατα στη Ρουμανία έχει δημιουργηθεί η λεγόμενη «ομάδα πίεσης», υπερκομματικό όργανο, αποτελούμενο από βουλευτές που εκλέγονται από ορεινές περιοχές, με σκοπό να ασκούν πιέσεις στις εκάστοτε κυβερνήσεις προκειμένου να υιοθετούνται μέτρα προς όφελος της ορεινής οικονομίας και του ορεινού πληθυσμού.
- Στην μακρινή Ιαπωνία, όπου το πρόβλημα της Αγροτικής εξόδου από τις ορεινές περιοχές έχει πάρει τέτοιες διαστάσεις, ώστε να καταμετρούνται μόλις 4 άτομα/km², έχει δημιουργηθεί Εθνικός οργανισμός για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Ο οργανισμός αυτός διαθέτει και ειδική ομάδα που ονομάζεται «Ομάδα Ευρωπαϊκής Παρατήρησης» προκειμένου να καταγράφει να αναλύει τις προσπάθειες που γίνονται σε Ευρωπαϊκό επίπεδο για την ανάπτυξη του ορεινού χώρου.

Σε εθνικό επίπεδο, το Ελληνικό κράτος έχει πρόσφατα ευαισθητοποιηθεί προς την κατεύθυνση της προσπάθειας για τη δημιουργία πολιτικής για την ανάπτυξη της ορεινής κοινωνίας και οικονομίας. Πιο συγκεκριμένα (Καραγιάννης, 2004):

- Το 1996 το Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας (ΕΘΙΑΓΕ) με την υποστήριξη του Υπ. Γεωργίας, ίδρυσε στο Καρπενήσι Ευρυτανίας το Ινστιτούτο Ορεινής Αγροτικής Οικονομίας. Δυστυχώς όμως έκτοτε, το Ινστιτούτο αυτό έμεινε σχεδόν χωρίς το απαραίτητο προσωπικό, που θα του επέτρεπε να βοηθήσει στη διερεύνηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης των ορεινών περιοχών και την εργασία αυτή την έχουν αναλάβει ως επί το πλείστον ιδιωτικά γραφεία.

- Υιοθετήθηκε συζήτηση, για πρώτη φορά στη χώρα μας, για τις ορεινές περιοχές στο Συμβούλιο Αγροτικής Πολιτικής (ΣΑΠ) που διοργάνωσε το Υπουργείο Γεωργίας. Αυτή η προσπάθεια δεν συνεχίστηκε.
- Με τις προσπάθειες του Ινστιτούτου Ορεινής Αγροτικής Οικονομίας και της Διεύθυνσης έρευνας του Υπ. Γεωργίας, των Γενικών Γραμματέων κ.κ. καθιερώθηκε και λειτούργησε από 1999 έως το 2001 η Μόνιμη Ομάδα Εργασίας για την Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών της Ελλάδας (ΜΟΕΑΟΠΕ), που είναι συμβουλευτικό όργανο του Υπουργείου Γεωργίας. Ο σκοπός της ομάδας αυτής ήταν να καταθέσει τις προτάσεις της για τις ορεινές περιοχές για το 3^ο ΚΠΣ, πράγμα το οποίο έκανε. Η ομάδα καταργήθηκε 2 χρόνια από την ίδρυση της.
- Επίσης στα πλαίσια της ομάδας αυτής, σχεδιάστηκε η καθιέρωση Συντονιστικού Εθνικού Οργάνου που θα περιλάμβανε όλα τα αρμόδια υπουργεία, αλλά και πανεπιστημιακούς και ερευνητικούς φορείς για την υιοθέτηση πλέον Εθνικής Πολιτικής για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Αυτό δεν υλοποιήθηκε λόγω της παύσης αυτής της ομάδας.
- Για πρώτη φορά στη χώρα μας σχεδιάστηκε για το ΚΠΣ ΙΙΙ, ειδικό υποπρόγραμμα για τις ορεινές περιοχές με το Ινστιτούτο Περιφ. Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου και το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Απομένει να δούμε το πόσο το υποπρόγραμμα αυτό θα βοηθήσει αποτελεσματικά και στην πράξη την ανάπτυξη των συγκεκριμένων ορεινών περιοχών που θα εφαρμοστεί αφού ήδη, υπάρχουν τα αρκετά σημαντικά προβλήματα που προαναφέρθηκαν.

2.3 ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο ορεινός τουρισμός σε αντίθεση με το μαζικό τουρισμό προσφέρει ενεργή συμμετοχή έναντι της παθητικότητας του επισκέπτη, κινητικότητα σε όλες τις εποχές του χρόνου έναντι της στατικότητας των καλοκαιρινών διακοπών. Οι δραστηριότητες ασκούνται σε όλα τα σημεία του χώρου αντίθετα με τις κλασσικές τουριστικές περιοχές (Μανωλαράκη, 2005).

Με τον ορεινό τουρισμό πετυχαίνουμε τα παρακάτω (Ρεπανέλη, 2005):

- Αποκέντρωση των κλασσικών τουριστικών περιοχών.

- Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών.
- Παράταση της τουριστικής περιόδου μιας περιοχής.
- Δημιουργία νέων επαγγελμάτων στις ορεινές περιοχές με συνέπεια την παραμονή του πληθυσμού στο τόπο του.

Οι τομείς πολιτισμικής καθώς και οικονομικής αξιοποίησης των ελληνικών σπηλαίων αναφέρονται παρακάτω (Κατσαρός, 1999):

❖ Τουρισμός:

Τουριστική αξιοποίηση των σπηλαίων που διαθέτουν είτε εντυπωσιακό σταλακτιτικό διάκοσμο είτε άλλα αξιόλογα στοιχεία αισθητικής (π.χ. υπόγειες λίμνες ή τεράστιες αίθουσες με πολύπλοκους διαδρόμους).

❖ Υπόγεια νερά:

Εκμετάλλευση των υπόγειων ποταμών των σπηλαίων για ύδρευση και άρδευση άνδρων περιοχών, με συνέπεια, εκτός των άλλων, τη δυνατότητα καλλιέργειας μεγάλων εκτάσεων. Επίσης, στις περιπτώσεις των υπόγειων ορμητικών νερών ή καταρρακτών με μεγάλη παροχή, υπάρχει η δυνατότητα εγκατάστασης υδροηλεκτρικού σταθμού για την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος.

❖ Αρχαιολογία:

Κατάλληλη διευθέτηση των αρχαιολογικής σημασίας σπηλαίων με απεικονίσεις, αναπαραστάσεις και αντίγραφα των ευρημάτων σε κατάλληλες θέσεις για την εποπτική περιήγηση των επισκεπτών.

❖ Παλαιοανθρωπολογία – Παλαιοντολογία:

Διαμόρφωση και αξιοποίηση των σπηλαίων που κατοικήθηκαν από τον προϊστορικό άνθρωπο και επομένως άφησαν υπολείμματα από οστεολογικό ανθρώπινο υλικό ή στοιχεία από τον πρωτόγονο πολιτισμό τους (π.χ. λίθινα εργαλεία, κεραμικά, ίχνη φωτιάς, θραύσματα οστών ζώων από τα κατάλοιπα της τροφής τους, λατρευτικά τεχνουργήματα, βραχογραφήματα κ.α.).

❖ Ιατρική:

Διευθέτηση των ειδικών εκείνων σπηλαίων που κρίνονται ως κατάλληλα για την εναλλακτική θεραπεία κυρίως αναπνευστικών, γαστρεντερικών, μυοσκελετικών ή δερματικών παθήσεων μέσω εισπνευσιοθεραπείας, ποσιθεραπείας ή λουτροθεραπείας αντίστοιχα. Συγκεκριμένα, έχουν μελετηθεί ελληνικά σπήλαια, όπως τα λιμναία σπήλαια Λουτρών Καϊάφα και Κουνουπελίου του Νομού Ηλείας, στα θερμά νερά των οποίων μέσω λουτροθεραπείας παρατηρείται σημαντική βελτίωση των διαφόρων επώδυνων ρευματικών παθήσεων ενώ, μαζί με αυτό του Αγ. Γεωργίου Κιλκίς, θεωρούνται ως μοναδικά για την θεραπεία περιστατικών χρόνιας βρογχίτιδας αλλεργικής αιτιολογίας.

❖ Μουσεία:

Δημιουργία μουσείων, εκτός, αλλά και εντός των σπηλαίων εκείνων που παρουσιάζουν αρχαιολογικό, παλαιοανθρωπολογικό, παλαιοντολογικό ή ιστορικό ενδιαφέρον, με μόνιμες εκθέσεις των ευρημάτων και τρισδιάστατες ψηφιακές επεξηγηματικές αναπαραστάσεις.

❖ Παραγωγή ειδικών διατροφικών προϊόντων:

Διαμόρφωση σπηλαίων σε υπόγειους χώρους κατάλληλους για την καλλιέργεια μανιταριών ή παρασκευής ειδικών τυριών και κρασιών. (π.χ. τυρί ροκφόρ ή κρασί τύπου καμπανίτη).

❖ Μουσικές συναυλίες:

Εκτέλεση συναυλιών σε μεγάλες αίθουσες σπηλαίων που εμφανίζουν εξαιρετική ακουστική και επιβλητικό διάκοσμο (για παράδειγμα: σπήλαιο Δρογγοράτη Κεφαλληνίας ή σπήλαιο Ζείτα Βηρυτού).

2.3.1 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Όπως κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, έτσι και η ανάπτυξη του τουρισμού, επιδρά στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές δομές αλλά και στο φυσικό περιβάλλον των προορισμών. Λόγω των αποδοχών που προσέφερε, αρχικά, στη δεκαετία του '60, οι έρευνες για τον τουρισμό εστίαζαν μόνο στις θετικές του επιδράσεις. Κατά τη δεκαετία του '70 και κυρίως την δεκαετία του '80 άρχισαν οι

κοινωνίες να έχουν μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τις επιδράσεις του τουρισμού, θετικές και αρνητικές (Μανωλαράκη, 2005).

Οικονομικές επιπτώσεις:

- Οικονομική εκμετάλλευση και κερδοσκοπία σε βάρος του τουρίστα.
- Αύξηση του κόστους ζωής στους τουριστικούς προορισμούς.
- Αύξηση εισαγωγών.
- Δημιουργία μερικής ή χαμηλά αμειβόμενης εργασίας.
- Υπερβολική εξάρτηση από τον τουρισμό.

Κοινωνικές-πολιτιστικές επιπτώσεις:

- Χαλάρωση των ηθών (αύξηση εγκληματικότητας, ναρκωτικών).
- Αποδυνάμωση παραδοσιακών δομών (π.χ. οικογένεια).
- Απώλεια αυθεντικότητας λόγω μιμητισμού.
- Υποβάθμιση αγαθών και υπηρεσιών λόγω αυξημένης ζήτησης.
- Διατάραξη των ρυθμών ζωής των ντόπιων.
- Υποβάθμιση της εθνικής γλώσσας.
- Εγκατάλειψη ή/και εξάλειψη παραδοσιακών επαγγελμάτων και παραγωγικών ασχολιών για χάρη του τουρισμού.
- Αλλοτρίωση της πολιτιστικής ταυτότητας.
- Ξενοφοβία.
- Αλλοίωση της τοπικής αρχιτεκτονικής.

Περιβαλλοντικές επιπτώσεις:

- Παραγωγή αποβλήτων και σκουπιδιών.
- Ηχορύπανση.
- Ρύπανση υδροφόρου ορίζοντα.
- Μόλυνση αέρα.
- Αποψίλωση δασών.
- Διαταραχή ή/και καταστροφή οικοσυστημάτων.
- Αισθητική υποβάθμιση περιοχών.

2.3.2 ΟΦΕΛΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Τα οφέλη που απορρέουν από την αξιοποίηση των σπηλαίων αφορούν (Σταθόπουλος, 2006):

- i. Δημιουργία ξενοδοχειακών συγκροτημάτων για τη διαμονή των τουριστών που επισκέπτονται τα σπήλαια.
- ii. Δημιουργία εστιατορίων, καφετεριών και άλλων χώρων αναψυχής κοντά στα σπήλαια.
- iii. Δημιουργία Μουσείων πλησίον των σπηλαίων που παρουσιάζουν ειδικό ενδιαφέρον για την αρχαιολογία, παλαιοανθρωπολογία, παλαιοντολογία ή νεότερη ελληνική ιστορία.
- iv. Δημιουργία φυσικών θεραπευτηρίων με ειδικές εγκαταστάσεις για ποσιθεραπεία, λουτροθεραπεία και εισπνευσοθεραπεία, σε σπήλαια που έχουν μελετηθεί και παρουσιάζουν ανάλογο ενδιαφέρον.
- v. Δημιουργία, Ινστιτούτων ή Κέντρων Επιστημονικών Ερευνών κοντά στα σπήλαια που παρουσιάζουν ειδικό ενδιαφέρον π.χ. για την Γεωλογία, τη Βιοσπηλαιολογία, την Ανθρωπολογία, την Παλαιοντολογία, την Αρχαιολογία ή την Ιατρική. Ανέγερση γι' αυτόν τον σκοπό, συγκροτημάτων με επιστημονικά εργαστήρια, συνεδριακές αίθουσες και ξενώνες για τη διαμονή των ερευνητών.
- vi. Δημιουργία πολυχώρων καλλιτεχνικών εκδηλώσεων εντός και εκτός των σπηλαίων.

Τέλος, στα παράλληλα οφέλη επισημαίνεται και η δημιουργία πληθώρας θέσεων εργασίας για τις πιο πάνω δομές (Ρεπανέλη, 2005).

2.4 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Παρατηρείται διεθνώς η αυξανόμενη ζήτηση για ήπιες και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, που αξιοποιούν τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, στην κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης. Η ζήτηση αυτή εμφανίζεται ως αντίδραση στον τρόπο ζωής στις πόλεις (Ρεπανέλη, 2005).

Παράλληλα, η ανάπτυξη προσφοράς εναλλακτικών μορφών τουρισμού εξασφαλίζει – από τη σκοπιά της χώρας - δέκτη τουριστικής ζήτησης- την πρόληψη των δυσμενών περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων του μαζικού τουρισμού (περιβαλλοντική υποβάθμιση, κυρίως όταν οι δομές και μηχανισμοί προστασίας του περιβάλλοντος είναι ασθενείς, ενθάρρυνση παραοικονομίας, άνιση περιφερειακή ανάπτυξη, αυθαίρετες μεταβολές των χρήσεων γης, αυθαίρετη δόμηση, υποβάθμιση αστικού περιβάλλοντος, αλλοίωση πολιτιστικών χαρακτηριστικών των τοπικών κοινωνιών, κλπ.) Συνάγεται, ότι ο εναλλακτικός τουρισμός αποτελεί σημαντικό στοιχείο ανταγωνιστικότητας του σύγχρονου τουριστικού τομέα, καθώς συμβάλλει στον εμπλουτισμό της τουριστικής προσφοράς και στην διεύρυνση και διαφοροποίηση της τουριστικής ζήτησης (Ρεπανέλη, 2005).

Η Ελλάδα διαθέτει μεγάλες δυνατότητες διαφοροποίησης του τουριστικού της προϊόντος, απεγκλωβισμού από το μαζικό - παραθεριστικό τουρισμό χαμηλής απόδοσης και συνεπώς, ενίσχυσης της θέσης της στην ανταγωνιστική, διεθνή αγορά. Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας, στο πεδίο των φυσικών πόρων και της πολιτιστικής κληρονομιάς, εφόσον αξιοποιηθούν, μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά όχι μόνον στην βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, αλλά και στην άρση των περιφερειακών ανισοτήτων, μέσω και της ανάδειξης της ταυτότητας των μειονεκτικών περιοχών, εξασφαλίζοντας την αύξηση του εισοδήματος και της απασχόλησης και την υπέρβαση της γεωγραφικής και κοινωνικής απομόνωσής τους (Παπακωσταντινίδης, 2003).

Όμως, παρά τα προαναφερόμενα πλεονεκτήματα, δεν υπάρχουν, σήμερα, επαρκείς υποδομές και υπηρεσίες, και γενικά δεν έχουν αξιοποιηθεί σε ικανοποιητικό βαθμό οι υφιστάμενες δυνατότητες (Παπακωσταντινίδης, 2003).

Σε ένα διεθνές περιβάλλον ολοένα και πιο ανταγωνιστικό, το μέλλον του Τουρισμού στην Ελλάδα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την βελτίωση της ποιότητας υποδομών και υπηρεσιών του τομέα καθώς και από τον εμπλουτισμό και την διαφοροποίηση του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος (Παπακωσταντινίδης, 2003).

Αυτές οι προτεραιότητες αποτελούν βασικές κατευθύνσεις της τουριστικής πολιτικής της χώρας και υλοποιούνται με κύρια εργαλεία τα τελευταία χρόνια το Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (δηλαδή το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Τουρισμός

Πολιτισμός», Υποπρόγραμμα «Τουρισμός», καθώς και τα ΠΕΠ/ Β'Κ.Π.Σ., τα οποία βρίσκονται ήδη σε φάση ολοκλήρωσης) και το Γ'Κ.Π.Σ., η υλοποίηση του οποίου μόλις ξεκίνησε (Παπακωσταντινίδης, 2003).

Όσον αφορά στο Γ'Κ.Π.Σ, οι δράσεις και οι πόροι του Τουρισμού ενσωματώθηκαν στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ» (ΕΠΑΝ), οι άξονες του οποίου ενθαρρύνουν, προωθούν και στηρίζουν την απασχόληση, την επιχειρηματικότητα, την καινοτομία, την ποιότητα, δηλαδή στοιχεία, απαραίτητα για την επίτευξη ανταγωνιστικότητας για τον Ελληνικό Τουρισμό (Παπακωσταντινίδης, 2003).

Πιο συγκεκριμένα, οι βασικοί στόχοι πολιτικής, που υλοποιούνται μέσα από το ΕΠΑΝ ορίζονται ως εξής (Παπακωσταντινίδης, 2003):

- Αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών σε όλους τους τομείς, που συνθέτουν το τουριστικό προϊόν, και διατήρηση του επιπέδου της ποιότητας αυτής.
- Εμπλουτισμός της σύνθεσης του τουριστικού προϊόντος με την δημιουργία των υποδομών και την οργάνωση των ειδικών προϊόντων, τα οποία μπορούν να προσελκύσουν ζήτηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Μείωση της εποχικότητας της τουριστικής δραστηριότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΣΠΗΛΑΙΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1 ΣΠΗΛΑΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Στην Ελλάδα, εκτός από τις φυσικές ομορφιές της επιφάνειας, το υπέδαφος κρύβει επίσης θησαυρούς, τα ευρέως γνωστά σπήλαια (Πετροχείλου, 1994). Με βάση τα στοιχεία της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρίας, μέχρι σήμερα, έχουν ανακαλυφθεί, καταγραφεί ή εξερευνηθεί 10.000 καρστικές μορφές (σπήλαια, βάραθρα, καταβόθρες κλπ.). Από αυτές 3.400 βρίσκονται στην Κρήτη και 420 στην Αττική. Περισσότερα από 100 σπήλαια χαρακτηρίστηκαν τουριστικά, διεθνούς προβολής. Από αυτά ένας μικρός αριθμός, αναλογικά, έχει αξιοποιηθεί. Το πλήθος των σπηλαίων του ελληνικού χώρου οφείλεται στο γεγονός ότι η Ελλάδα από γεωλογική άποψη, καλύπτεται κατά 65% από ασβεστολιθικά πετρώματα, πετρώματα στα οποία αναπτύσσονται κατ' εξοχήν τα σπήλαια και άλλες υπόγειες καρστικές μορφές. Για τον λόγο αυτό η Ελλάδα κατέχει μία από τις πρώτες θέσεις παγκόσμια σε αριθμό σπηλαίων (Μανωλαράκη, 2005).

Πολλά από τα ελληνικά σπήλαια κατά την εξερεύνησή τους, έδωσαν στοιχεία που συνέβαλαν στην μελέτη του Αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού καθώς και της νεότερης Ελληνικής Ιστορίας, αποκαλύπτοντας ένδοξες ιστορίες που διαδραματίστηκαν μέσα σε αυτά από τους κατά καιρούς επιβουλευόμενους την ελευθερία τους (Πετροχείλου, 1994).

Στον ελλαδικό χώρο Έλληνες σπηλαιολόγοι, γεωλόγοι, αρχαιολόγοι και ιστορικοί, σε συνεργασία με ξένους επιστήμονες, έφεραν στο φως πλούσια παλαιοντολογικά, αρχαιολογικά και ιστορικά ευρήματα από σπηλιές, όπως «Κόκκινες Πέτρες» Πετραλώνων Χαλκιδικής, η «Γλυφάδα» και η «Αλεπότρυπα» Δυρού στην Λακωνία, ο «Κύκλωπας» στη Μαρώνεια Ροδόπης, η «Χοιροσπηλιά» στη Λευκάδα, οι «Λίμνες» στην Αχάϊα, ο «Λέντακας» στα Χανιά, ο «Κουταλάς» στη Σέριφο, το «Σαρακηνό» στη Μαγνησία, το «Φυτίδι» στην Κεφαλλονιά, το «Χαρκαδιό» στην Τήλο, το «Γεράνι» στο Ρέθυμνο, κ.α. (Μανωλαράκη, 2005).

Η Ελληνική Μυθολογία σε σπηλιές της Κρήτης τοποθέτησε τη γέννηση του Δία, στο Δικταίο Άντρο, την ανατροφή του στο Ιδαίον, και την ταφή του στον Μινωϊκό Λυτό (Πετροχείλου, 1994).

Ακόμα πολλοί θεοί και ημίθεοι του αρχαίου Ελληνικού Πανθέου, λατρεύτηκαν σε σπήλαια όπως είναι η σπηλιά του Ερμή στη Ζηρεία, του Πάνα στην Πάρνηθα, στο Μαραθώνα και στην Ακρόπολη, του Ζα στη Νάξο, της Ρέας στην Αρκαδία, της Ειλείθυιας στο Ηράκλειο, της Στύγας στην Αχαΐα, της Αγραύλου στην Ακρόπολη, του Κενταύρου Χείρωνα στο Πήλιο, του Νυμφόλιπτου στη Βάρη, το Νυμφαίο στην Πεντέλη κ.α., που ο μύθος τους διασώθηκε μέχρι σήμερα (Μανωλαράκη, 2005).

Αξιόλογοι είναι οι θρύλοι και οι παραδόσεις για τα σπήλαια που δημιουργήθηκαν από την λαϊκή φαντασία, επηρεασμένη από το φόβο που προκαλεί το σκοτάδι και το άγνωστο, τοποθετώντας μέσα σε αυτά Κύκλωπες, Νεράιδες, Δράκους, Δαίμονες, κ.α. (Πετροχείλου, 1994).

Αλλά και θρησκευτικού ενδιαφέροντος: στη Φυλακωπή της Μήλου και στον Αγ. Δημήτριο Θεσσαλονίκης σώθηκαν κατάλοιπα χριστιανικής λατρείας. Ακόμα μέσα σε σπηλιές κτίστηκαν μοναστήρια και εκκλησίες για την λατρεία του Χριστού και των Αγίων. Τέτοια είναι η σπηλιά της Αποκαλύψεως στην Πάτμο, το Μέγα Σπήλαιο στα Καλάβρυτα, η Κηπίνα στην Ήπειρο, ο Όσιος Πατάπιος στα Γεράνεια, η Αγιογαλούσαινα στο Άγιο Γάλας της Χίου, το Καθολικό στο Ακρωτήρι της Κρήτης, η Παναγιά Γορίτσα στο Βόλο και πολλά άλλα σε όλη την Ελλάδα (Μανωλαράκη, 2005).

3.2 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ύστερα από έρευνες που πραγματοποιήθηκαν, εξαιτίας της ανάγκης θέσπισης θεσμικού πλαισίου στην Ελλάδα για την αξιοποίηση και διοίκηση των σπηλαίων της, τα αποτελέσματα παρουσιάστηκαν πολύπλοκα. Η αναζήτηση ανέδειξε εμπλοκή ιδιωτικών αλλά και δημόσιων φορέων επίσης και συγκεκριμένα κατατάσσονται ως εξής: η Κεντρική Διοίκηση δηλαδή, Υπουργεία και Εφορείες, η Αποκεντρωμένη Διοίκηση δηλαδή, Δήμοι-Κοινότητες και Δημοτικές Κοινωφελείς

Επιχειρήσεις και τέλος Ανώνυμες Εταιρείες όπως δηλαδή, η Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου ΑΕ.

3.3 ΦΟΡΕΙΣ

❖ Κεντρική Διοίκηση:

Στο ελληνικό Σύνταγμα 1975/1986/2001/2008 κατοχυρώνεται η προστασία του υπογείου πλούτου, στον οποίο περιλαμβάνονται και τα σπήλαια (Μυλωνόπουλος, 2001). Συγκεκριμένα, το άρθ. 18 παρ. 1 αναφέρει ότι: «Ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα σχετικά με την ιδιοκτησία και τη διάθεση των μεταλλείων, ορυχείων, σπηλαίων, αρχαιολογικών χώρων και θησαυρών, ιαματικών, ρεόντων και υπογείων υδάτων και γενικά του υπογείου πλούτου». Όμως, δεν έχει εκδοθεί ακόμα ο προβλεπόμενος από το Σύνταγμα ειδικός νόμος, που θα καθορίζει αυτοτελώς το ιδιοκτησιακό καθεστώς των σπηλαίων.

Η πρώτη θεσμική διάταξη σχετικά με τα σπήλαια είναι το άρθ. 46 του ΠΔ 941/1977 (ΦΕΚ Α΄ 320) «Περί Οργανισμού του Υπουργείου Πολιτισμού», σύμφωνα με το οποίο η Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας - Σπηλαιολογίας είναι αρμόδια για την ανασκαφή, μελέτη και προστασία των σπηλαίων, τα οποία παρουσιάζουν ενδιαφέρον από φυσική, αρχαιολογική, ιστορική παλαιοντολογική και παλαιοανθρωπολογική άποψη (Μυλωνόπουλος & Μοίρα, 2014:204).

Δεκαετία του 2010: Ο Ν 3997/2011 προβλέπει ότι απαγορεύονται, σύμφωνα με τις ειδικότερες ρυθμίσεις προστασίας της απόφασης χαρακτηρισμού, ενέργειες ή δραστηριότητες, που μπορούν να επιφέρουν καταστροφή, φθορά ή αλλοίωση των προστατευομένων φυσικών σχηματισμών, όπως και των προστατευομένων τοπίων ή των επί μέρους στοιχείων τους. Στη διοικητική πρακτική, προκύπτει ότι το ΥΠΕΧΩΔΕ, νυν ΥΠΕΚΑ, αν και καθ' ύλην αρμόδιο Υπουργείο για την προστασία του περιβάλλοντος, δεν αναλαμβάνει ζητήματα προστασίας σπηλαίων, όπως είναι ο χαρακτηρισμός τους ως προστατευομένων φυσικών σχηματισμών ή η έγκριση μελετών τουριστικής αξιοποίησης. Παρά τη θεσμοθέτηση με τον Ν 3028/2002 της αρμοδιότητας του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, μόνο για την προστασία σπηλαίων, που συνδέονται με την ανθρώπινη ύπαρξη, στην πράξη το Υπουργείο

Πολιτισμού επεμβαίνει και προστατεύει όλα τα σπήλαια. Η αρμοδιότητα του Υπουργείου αναφέρεται κυρίως στην έγκριση μελετών τουριστικής αξιοποίησης των σπηλαίων και κανονισμών λειτουργίας τους. Επίσης οι Εφορείες Παλαιοανθρωπολογίας-Σπηλαιολογίας προβαίνουν στη χορήγηση αδειών επίσκεψης σε επιστήμονες - ερευνητές των σπηλαίων. Το παράδοξο της ανάληψης αρμοδιοτήτων από τις σχετικές υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, χωρίς την προβλεπόμενη νομοθετική εξουσιοδότηση, εγκυμονεί προφανείς νομικούς κινδύνους, αλλά καταδεικνύει και την προσπάθεια των υπηρεσιών για την προστασία της φυσικής κληρονομιάς (Παπαθανάσογλου & Παινήση, 2006, στο Μυλωνόπουλος & Μοίρα, 2014:206). Με τη με αριθ.67659/9.12.2013 απόφαση της Επιτροπής Συντονισμού της Κυβερνητικής Πολιτικής στον Τομέα του Χωροταξικού Σχεδιασμού και της Αειφόρου Ανάπτυξης (ΦΕΚ Β΄ 3155) «Έγκριση τροποποίησης Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό και της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων αυτού» ρυθμίζονται θέματα που αφορούν και τα σπήλαια, ως ειδική και εναλλακτική υποκατηγορία του γεωτουρισμού. Για την ακρίβεια, γίνεται κατηγοριοποίηση του εθνικού χώρου, με βάση την ένταση και το είδος της τουριστικής ανάπτυξης, τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά και την ευαισθησία των πόρων. Προβλέπεται μάλιστα η αξιοποίηση των εκάστοτε τοπικών πόρων, που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την ανάπτυξη ειδικών – εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Στις ειδικές - εναλλακτικές μορφές τουρισμού περιλαμβάνεται και ο σπηλαιοτουρισμός ως υποκατηγορία του γεωτουρισμού (Μυλωνόπουλος & Μοίρα, 2014:206-207). Ειδικότερα προβλέπεται: α) η ανάδειξη, προβολή και δραστηριότητες επισκεψιμότητας των γεωτόπων της χώρας (ηφαίστεια, σπήλαια, φαράγγια, απολιθωματοφόρες θέσεις, μεγάλα γεωλογικά ρήγματα, αρχαία ή ανενεργά μεταλλεία και λατομεία, γεωμορφές και τοπία, που δημιούργησε στη διάρκεια των γεωλογικών αιώνων η φύση) και δραστηριότητες για την ένταξή τους σε τουριστικά δίκτυα (θεματικά ή μη) ανάλογα με τα ιδιαίτερα (γενικά ή ειδικά) χαρακτηριστικά που συγκεντρώνουν και β) η εξασφάλιση της προσβασιμότητάς τους και η διαχείριση ροών επισκεπτών με σεβασμό στην αντοχή του κάθε οικοσυστήματος (Μυλωνόπουλος & Μοίρα, 2014:207).

❖ Τοπική Αυτοδιοίκηση:

Η τοπική αυτοδιοίκηση αποτελεί βασικό θεσμό για την ελληνική δημοκρατία. Σύμφωνα με τον Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων (Ν 3463/2006, ΦΕΚ Α' 114, άρθ.1), η τοπική αυτοδιοίκηση, ως έκφραση της λαϊκής κυριαρχίας, αποτελεί θεμελιώδη θεσμό του δημοσίου βίου των Ελλήνων, όπως αυτός κατοχυρώνεται από τις διατάξεις του άρθ. 102 Συντ. και του Ευρωπαϊκού Χάρτη Τοπικής Αυτονομίας. Σύμφωνα με το άρθ. 102 Συντ. 1975/1986, όπως αντικαταστάθηκε με την αναθεώρηση του 2001 (Μυλωνόπουλος, 2001:19), η διοίκηση των τοπικών υποθέσεων ανήκει στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου και δεύτερου βαθμού. Για τη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων το τεκμήριο αρμοδιότητας συντρέχει υπέρ των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Ο Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων αναθέτει στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου βαθμού αρμοδιότητες, που αφορούν τόσο τη διοίκηση τοπικών υποθέσεων όσο και τη διοίκηση υποθέσεων, που εντάσσονται στη σφαίρα κρατικών αρμοδιοτήτων σε τοπικό επίπεδο, των οποίων όμως η άσκηση έχει ανατεθεί από το κράτος στους Δήμους και τις Κοινότητες. Οι αρμοδιότητες των Δήμων και Κοινοτήτων κατανέμονται σε επτά τομείς: α) ανάπτυξη, β) περιβάλλον, γ) ποιότητα ζωής, δ) απασχόληση, ε) κοινωνική προστασία και αλληλεγγύη, στ) παιδεία, πολιτισμός και αθλητισμός και ζ) πολιτική προστασία. Στους τομείς αυτούς οι πρωτοβάθμιοι ΟΤΑ καλούνται ν' αναπτύξουν τη δράση τους. Σημαντικός τομέας της ανάπτυξης είναι η τουριστική ανάπτυξη, για την επίτευξη της οποίας οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου βαθμού έχουν τη δυνατότητα αξιοποίησης δύο εργαλείων, που παρέχει ο νέος Κώδικας, της έκδοσης κανονιστικών αποφάσεων και της αδειοδότησης (Μυλωνόπουλος, 2007). Σύμφωνα με το άρθ. 75 Ν3463/2006: «Οι δημοτικές και οι κοινοτικές αρχές διευθύνουν και ρυθμίζουν όλες τις τοπικές υποθέσεις, σύμφωνα με τις αρχές της επικουρικότητας και της εγγύτητας, με στόχο την προστασία, την ανάπτυξη και τη συνεχή βελτίωση των συμφερόντων και της ποιότητας ζωής της τοπικής κοινωνίας». Στον τομέα ανάπτυξης περιλαμβάνεται, ιδίως (άρθ. 75 παρ. 1α' 1) «Η προστασία, η αξιοποίηση και η εκμετάλλευση των τοπικών φυσικών πόρων και περιοχών, των ιαματικών πηγών και των ήπιων ή ανανεώσιμων μορφών ενέργειας καθώς και η κατασκευή, συντήρηση και διαχείριση των σχετικών έργων και εγκαταστάσεων ...» και (άρθ. 75 παρ. 1α' 8) «η εκπόνηση, υλοποίηση και η συμμετοχή σε προγράμματα για την τουριστική ανάπτυξη των περιοχών τους και την προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού ...». Στον

τομέα περιβάλλοντος περιλαμβάνεται ιδίως (άρθ. 75 1β' 1) «η εκπόνηση τοπικών προγραμμάτων για την προστασία και αναβάθμιση του φυσικού, αρχιτεκτονικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος ...». Στο τομέα παιδείας, πολιτισμού και αθλητισμού, στον οποίο περιλαμβάνεται ιδίως (άρθ. 75 1στ' 6) «η προστασία μουσείων, μνημείων, σπηλαίων καθώς και αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων της περιοχής και των εγκαταστάσεων αυτών». Από τις διατάξεις αυτές προκύπτει αναμφίβολα, ότι οι φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης είναι αρμόδιοι και για θέματα που αφορούν την προστασία, διαχείριση, ανάδειξη, αξιοποίηση και εκμετάλλευση των σπηλαίων, τα οποία βρίσκονται στην περιοχή αρμοδιότητάς τους. Στο πλαίσιο αυτών των προβλέψεων το Υπουργείο Πολιτισμού έχει προβεί στην ανάθεση της λειτουργίας, εκμετάλλευσης και διαχείρισης σπηλαίων σε φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης. Καθώς δεν υπάρχει ενιαία βάση δεδομένων εντοπίστηκαν μόνον ορισμένες αποφάσεις ανάθεσης διαχείρισης σπηλαίων σε φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης και ειδικότερα σε δημοτικές κοινωφελείς επιχειρήσεις (Μυλωνόπουλος & Μοίρα, 2014:207).

Παράλληλα, με το άρθ. 36 παρ. 1 Ν 4049/2012 (ΦΕΚ Α' 35) παραχωρήθηκαν σε Δήμους, ακίνητα και εκτάσεις ιδιοκτησίας του ΕΟΤ, των οποίων τη διοίκηση, διαχείριση και εκμετάλλευση ασκούσε η «Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου ΑΕ» (ΕΤΑΔ ΑΕ). Ανάμεσα σε αυτά ανήκε εδαφική έκταση 9.805 τ.μ. μετά τουριστικού περιπτέρου στο σπήλαιο Καστριών Αχαΐας (Μυλωνόπουλος & Μοίρα, 2014:207).

❖ Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου:

Μέχρι το 1997 η διαχείριση και εκμετάλλευση σπηλαίων είχε αναληφθεί από τον ΕΟΤ. Ο ΕΟΤ είχε την τουριστική εκμετάλλευση, τη διαχείριση, την αξιοποίηση και την ανάπτυξη της περιουσίας του, μέσω ανώνυμης εταιρείας, που λειτουργούσε υπέρ του δημοσίου συμφέροντος, σύμφωνα με τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας. Στο πλαίσιο αυτό, με τον Ν 376/1976 (ΦΕΚ Α' 173) συστήθηκε η ΞΕΝΙΑ ΑΕ (Μυλωνόπουλος & Μοίρα, 2014:208-209).

Η Εταιρεία διαλύθηκε με τον Ν 2160/1993 (ΦΕΚ Α' 118, άρθ. 6 παρ. 14) και όλα τα ακίνητα επανήλθαν αυτοδικαίως στην κυριότητα ή χρήση του ΕΟΤ. Με τον Ν

2557/1997 (ΦΕΚ Α΄ 271) προβλέφθηκε ότι με κοινή απόφαση των Υπουργών Ανάπτυξης και Πολιτισμού αποδίδονται στο Υπουργείο Πολιτισμού χώροι, που εκμεταλλεύεται ο ΕΟΤ, οι οποίοι έχουν αρχαιολογικό ή σπηλαιολογικό ενδιαφέρον, για τη διασφάλιση της αρχαιολογικής ή κάθε άλλης συναφούς επιστημονικής έρευνας. Με βάση την παραπάνω κοινή υπουργική απόφαση, ο Υπουργός Πολιτισμού εκδίδει πρωτόκολλα διοικητικής αποβολής οποιουδήποτε νέμεται, κατέχει ή χρησιμοποιεί τους χώρους αυτούς (Μυλωνόπουλος & Μοίρα, 2014:207-208).

Το 1998 με τον Ν 2636/1998 (ΦΕΚ Α΄198) συστήθηκε ανώνυμη εταιρεία με την επωνυμία «Ανώνυμη Εταιρεία Αξιοποίησης Περιουσίας ΕΟΤ». Η Εταιρεία αυτή, μετά από μετονομασίες, συγχωνεύσεις και απορροφήσεις, από το 2011 λειτουργεί με την επωνυμία «Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου (ΕΤΑΔ) ΑΕ». Σε αυτήν ανήκει και η διαχείριση και εκμετάλλευση των ακινήτων του ΕΟΤ. Επομένως η Εταιρεία Ακινήτων του Δημοσίου απέκτησε την κυριότητα και ανέλαβε τη διαχείριση και των σπηλαίων και γύρω εκτάσεων, που ανήκαν στον ΕΟΤ.

Με το άρθ. 10 παρ. 28 Ν 3207/2003 (ΦΕΚ Α΄ 302) ορίστηκε ότι: «Με την έκδοση του πρωτοκόλλου διοικητικής αποβολής λύεται αυτοδικαίως κάθε σύμβαση που έχει συναφθεί μεταξύ του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (ΕΟΤ) ή της ανώνυμης εταιρείας με την επωνυμία «Ελληνικά Τουριστικά Ακίνητα ΑΕ» και οποιουδήποτε τρίτου και αφορά στους αποδιδόμενους στο Υπουργείο Πολιτισμού χώρους». Με το άρθ. 36 εδάφ. 3 Ν 4049/2012 (ΦΕΚ Α΄ 35) παραχωρήθηκε στο Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού (νυν Πολιτισμού και Αθλητισμού) χωρίς αντάλλαγμα, η κυριότητα ακινήτων ιδιοκτησίας του ΕΟΤ, των οποίων τη διοίκηση, διαχείριση και εκμετάλλευση ασκούσε η «Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου ΑΕ» (ΕΤΑΔ ΑΕ). Ανάμεσα σε αυτά περιλαμβανόταν έκταση 179.230 τ.μ., το σπήλαιο Πετραλώνων Χαλκιδικής και το Σπήλαιο Κουτούκι Παιανίας εδαφικής έκτασης 103.000 τ.μ. Η παραχώρηση αυτή επαναλήφθηκε με την ΥΑ ΥΠΠ/2012 (ΥΑ ΥΠΠΟΤ/ΔΑΑΠ/Φ01 ΓΕΝ/19007/422, ΦΕΚ Β΄ 929) «Παραχώρηση κατά κυριότητα στο ΥΠΠΟΤ ακινήτων ιδιοκτησίας ΕΟΤ». Με τον ίδιο νόμο (άρθ. 35 εδάφ. 1) παραχωρήθηκαν και σε Δήμους, ακίνητα και εκτάσεις ιδιοκτησίας του ΕΟΤ, των οποίων τη διοίκηση, διαχείριση και εκμετάλλευση ασκούσε η ΕΤΑΔ ΑΕ (βλ. ανωτ.). (Μυλωνόπουλος & Μοίρα, 2014:207-208)

Σήμερα η ΕΤΑΔ ΑΕ διατηρεί την ιδιοκτησία και διαχείριση μόνο των σπηλαίων Δυρού Λακωνίας και έχει αναλάβει το έργο της αποκατάστασης και ανάδειξης των Σπηλαίων μέσω της ένταξής τους, από τον Μάιο 2012, στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα», με προϋπολογισμό 10,31 εκ. ευρώ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

4.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Για την πραγματοποίηση της έρευνας, προσδιορίστηκε αρχικά το αντικείμενό της, καθορίστηκε το πεδίο της και συντάχθηκε το πλάνο του ερωτηματολογίου με βάση τις ανάγκες της έρευνας και μερικές παρόμοιες δημοσιευμένες συζητήσεις. Έπειτα, συντάχθηκαν τα ερωτηματολόγια.

Ο ορισμός πληθυσμού είναι από τα σοβαρότερα προβλήματα στην έρευνα. Ο πληθυσμός αποτελείται από όλους τους ερωτώμενους οι οποίοι θεωρούνται κατάλληλοι για να συμμετάσχουν στην έρευνα. Στην παρούσα έρευνα ο πληθυσμός αποτελείται από 200 ερωτώμενους.

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη εντός χρονικού διαστήματος ενός (1) μήνα. Η συγκεκριμένη έρευνα συλλέγει πρωτογενή στοιχεία χρησιμοποιώντας ως βασικό εργαλείο της το ερωτηματολόγιο. Ένα ερωτηματολόγιο μπορεί να αποτελείται από ερωτήσεις ανοικτού ή κλειστού τύπου.

Αφού ολοκληρώθηκε η συλλογή των ερωτηματολογίων, ακολούθησε η κωδικοποίηση των μεταβλητών που ερευνήθηκαν. Έπειτα τα στοιχεία επεξεργάστηκαν μέσω στατιστικού προγράμματος (excel). Με τη βοήθεια του προγράμματος αυτού πραγματοποιήθηκε η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας.

4.2 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.2.1 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΠΡΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ ΚΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΥΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

Ερώτηση 1^η: Φύλο:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Άνδρες	40	40
Γυναίκες	60	60
Σύνολο	100	100

Το δείγμα της παρούσας έρευνας απαρτίζεται, το 60% από γυναίκες και το υπόλοιπο 40% από άνδρες.

Ερώτηση 2^η: Ηλικία:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Κάτω των 20 ετών	2	2
21-30	8	8
31-40	20	20
41-50	30	30
51-60	20	20
Άνω των 60 ετών	20	20
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, κάτω των 20 ετών απάντησε το 2% του δείγματος, από 21 έως 30 ετών απάντησε το 8% του δείγματος, από 31 έως 40 ετών απάντησε το 20% του δείγματος, από 41 έως 50 ετών απάντησε το 30% του δείγματος, από 51 έως 60 ετών απάντησε το 20% του δείγματος, και τέλος από 61 ετών και άνω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 3^η: Οικογενειακή κατάσταση:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Έγγαμος/η	80	80
Άγαμος/η	20	20
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση το 80% του δείγματος απάντησε έγγαμος/η και το υπόλοιπο 20% απάντησε άγαμος/η.

Ερώτηση 4^η: Ποια είναι η σχέση σας με την περιοχή;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Εργαζόμενος ΟΤΑ	8	8
Δημόσιος Υπάλληλος	20	20
Ιδιωτικός Υπάλληλος	50	50
Ελεύθερος Επαγγελματίας	10	10
Υπάλληλος Σπηλαίου	2	2
Άλλο	10	10
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 8% απάντησε εργαζόμενος σε οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης, το 20% απάντησε δημόσιος υπάλληλος, το 50% απάντησε ιδιωτικός υπάλληλος, επίσης το 10% απάντησε ελεύθερος επαγγελματίας και τέλος μόνο το 2% αντιπροσωπεύει τους υπαλλήλους του σπηλαίου. Διαφορετική επαγγελματική δραστηριότητα είχε το 10% του δείγματος της παρούσας έρευνας.

Ερώτηση 5^η: Τόπος κατοικίας:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Παιανία	40	40
Γλυκά Νερά	40	40
Παλλήνη	20	20
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 40% του δείγματος απάντησε Παιανία, Παλλήνη απάντησε το 20%, και τέλος Γλυκά Νερά απάντησε το υπόλοιπο 40%.

Ερώτηση 6^η: Επίπεδο εκπαίδευσης:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πρωτοβάθμια	10	10
Δευτεροβάθμια	10	10
Τριτοβάθμια	50	50
Κάτοχος Μεταπτυχιακού	30	30
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση το 10% του δείγματος απάντησε πρωτοβάθμια, επίσης το 10% του δείγματος απάντησε δευτεροβάθμια, το 50% απάντησε τριτοβάθμια, και τέλος το υπόλοιπο 30% του δείγματος απάντησε κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου.

Ερώτηση 7^η: Γνωρίζετε το Σπήλαιο Κουτούκι;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	80	80
Όχι	20	20
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση το 80% του δείγματος απάντησε ναι και το υπόλοιπο 20% απάντησε όχι.

Ερώτηση 8^η: Αν ναι το έχετε επισκεφθεί;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	64	80
Όχι	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση το 80% του δείγματος απάντησε ναι και το υπόλοιπο 20% απάντησε όχι.

Ερώτηση 9^η: Πόσες φορές το είχατε επισκεφθεί;

	Συχνότητα	Ποσοστό
1 φορά	16	20
2-3 φορές	32	40
>3 φορές	32	40
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 20% απάντησε 1 φορά, το 40% απάντησε 2-3 φορές και τέλος, το υπόλοιπο 40% απάντησε πάνω από 3 φορές.

Ερώτηση 10^η: Ποιος ήταν ο λόγος επίσκεψης σας στο σπήλαιο Παιανίας;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Αναψυχή	40	50
Επαγγελματικοί λόγοι	32	40
Εκπαιδευτικοί λόγοι	4	5
Άλλο	4	5
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, για αναψυχή απάντησε το 50% του δείγματος, για επαγγελματικούς λόγους απάντησε το 40%, για εκπαιδευτικούς λόγους απάντησε το 5%, και κάτι άλλο απάντησε το υπόλοιπο 5% του δείγματος.

Ερώτηση 11^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την πρόσβαση:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	24	30

Ικανοποιημένος	16	20
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημένος	16	20
Πολύ δυσανεστημένος	8	10
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	8	10
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 30% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 20%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσανεστημένος απάντησε το 20%, πολύ δυσανεστημένος απάντησε το 10%, δυσανεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 10% του δείγματος.

Ερώτηση 12^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς το ωράριο λειτουργίας:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	24	30
Ικανοποιημένος	16	20
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημένος	8	10
Πολύ δυσανεστημένος	8	10
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 30% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 20%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσανεστημένος απάντησε το 10%, πολύ δυσανεστημένος απάντησε το 10%,

δυσανεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 13^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την ξενάγηση:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	40	50
Ικανοποιημένος	8	10
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημένος	4	5
Πολύ δυσανεστημένος	4	5
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 50% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 10%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσανεστημένος απάντησε το 5%, πολύ δυσανεστημένος απάντησε το 5%, δυσανεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 14^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς το περιβάλλον του σπηλαίου:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	32	40
Ικανοποιημένος	16	20
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημένος	4	5
Πολύ δυσανεστημένος	4	5
Δυσανεστημένος	8	10

Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 40% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 20%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσαρεστημένος απάντησε το 5%, πολύ δυσαρεστημένος απάντησε το 5%, δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 15^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την οργάνωση του χώρου:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	24	30
Ικανοποιημένος	16	20
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσαρεστημένος	8	10
Πολύ δυσαρεστημένος	8	10
Δυσαρεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 30% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 20%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, πολύ δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 16^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την ενημέρωση:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	32	40
Ικανοποιημένος	16	20
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημένος	4	5
Πολύ δυσανεστημένος	4	5
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 40% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 20%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσανεστημένος απάντησε το 5%, πολύ δυσανεστημένος απάντησε το 5%, δυσανεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 17^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την καθαριότητα:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	40	50
Ικανοποιημένος	8	10
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημένος	4	5
Πολύ δυσανεστημένος	4	5
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 50% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 10%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσαρεστημένος απάντησε το 5%, πολύ δυσαρεστημένος απάντησε το 5%, δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 18^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την ενημέρωση του προσωπικού:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	24	30
Ικανοποιημένος	16	20
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσαρεστημένος	8	10
Πολύ δυσαρεστημένος	8	10
Δυσαρεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 30% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 20%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, πολύ δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 19^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την ευγένεια του προσωπικού:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	24	30
Ικανοποιημένος	16	20

Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημένος	8	10
Πολύ δυσανεστημένος	8	10
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 30% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 20%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσανεστημένος απάντησε το 10%, πολύ δυσανεστημένος απάντησε το 10%, δυσανεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 20^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την τιμή – εισιτήριο εισόδου:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	40	50
Ικανοποιημένος	8	10
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημένος	4	5
Πολύ δυσανεστημένος	4	5
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 50% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 10%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε

δυσανεστημένος απάντησε το 5%, πολύ δυσανεστημένος απάντησε το 5%, δυσανεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 21^η: Έχετε επισκεφθεί άλλα σπήλαια στο παρελθόν;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	70	70
Όχι	30	30
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση το 70% του δείγματος απάντησε ναι και το υπόλοιπο 30% απάντησε όχι.

Ερώτηση 22^η: Αν Ναι, ποια;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ελλάδα	49	70
Εξωτερικό	21	30
Σύνολο	70	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 70% του δείγματος απάντησε στην Ελλάδα και το υπόλοιπο 30% απάντησε στο εξωτερικό.

Ερώτηση 23^η: Δηλώστε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας όσον αφορά τη σημασία του σπηλαίου για την περιοχή της Παιανίας, σχετικά με την προσέλκυση επισκεπτών – τουριστών στην περιοχή;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Συμφωνώ απόλυτα	40	40
Συμφωνώ	20	20
Ούτε συμφωνώ / Ούτε διαφωνώ	20	20
Διαφωνώ απόλυτα	10	10

Διαφωνώ	10	10
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 40% του δείγματος απάντησε συμφωνώ απόλυτα, το 20% απάντησε συμφωνώ, επίσης το 20% απάντησε ούτε συμφωνώ - ούτε διαφωνώ, το 10% απάντησε διαφωνώ απόλυτα, επίσης το 10% απάντησε διαφωνώ.

Ερώτηση 24^η: Δηλώστε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας όσον αφορά τη σημασία του σπηλαίου για την περιοχή της Παιανίας, σχετικά με την συμβολή του στην δημιουργία νέων θέσεων εργασίας;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Συμφωνώ απόλυτα	20	20
Συμφωνώ	20	20
Ούτε συμφωνώ / Ούτε διαφωνώ	20	20
Διαφωνώ απόλυτα	30	30
Διαφωνώ	10	10
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 20% του δείγματος απάντησε συμφωνώ απόλυτα, το 20% απάντησε συμφωνώ, επίσης το 20% απάντησε ούτε συμφωνώ - ούτε διαφωνώ, το 30% απάντησε διαφωνώ απόλυτα, επίσης το 10% απάντησε διαφωνώ.

Ερώτηση 25^η: Δηλώστε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας όσον αφορά τη σημασία του σπηλαίου για την περιοχή της Παιανίας, σχετικά με την συμβολή του στην οικονομική τόνωση των επιχειρήσεων της περιοχής;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Συμφωνώ απόλυτα	50	50
Συμφωνώ	20	20
Ούτε συμφωνώ / Ούτε διαφωνώ	10	10

διαφωνώ		
Διαφωνώ απόλυτα	10	10
Διαφωνώ	10	10
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 50% του δείγματος απάντησε συμφωνώ απόλυτα, το 20% απάντησε συμφωνώ, επίσης το 10% απάντησε ούτε συμφωνώ - ούτε διαφωνώ, το 10% απάντησε διαφωνώ απόλυτα, επίσης το 10% απάντησε διαφωνώ.

Ερώτηση 26^η: Δηλώστε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας όσον αφορά τη σημασία του σπηλαιίου για την περιοχή της Παιανίας, σχετικά με το αν αποτελεί ένα μοναδικό φυσικό πόρο;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Συμφωνώ απόλυτα	20	20
Συμφωνώ	20	20
Ούτε συμφωνώ / Ούτε διαφωνώ	20	20
Διαφωνώ απόλυτα	30	30
Διαφωνώ	10	10
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 20% του δείγματος απάντησε συμφωνώ απόλυτα, το 20% απάντησε συμφωνώ, επίσης το 20% απάντησε ούτε συμφωνώ - ούτε διαφωνώ, το 30% απάντησε διαφωνώ απόλυτα, επίσης το 10% απάντησε διαφωνώ.

Ερώτηση 27^η: Δηλώστε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας όσον αφορά τη σημασία του σπηλαιίου για την περιοχή της Παιανίας, σχετικά με την συμβολή του στην εξοικείωση των παιδιών με το γεωλογικό πλούτο της Ελλάδας;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Συμφωνώ απόλυτα	20	20
Συμφωνώ	20	20
Ούτε συμφωνώ / Ούτε διαφωνώ	20	20
Διαφωνώ απόλυτα	30	30
Διαφωνώ	10	10
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 20% του δείγματος απάντησε συμφωνώ απόλυτα, το 20% απάντησε συμφωνώ, επίσης το 20% απάντησε ούτε συμφωνώ - ούτε διαφωνώ, το 30% απάντησε διαφωνώ απόλυτα, επίσης το 10% απάντησε διαφωνώ.

Ερώτηση 28^η: Δηλώστε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας όσον αφορά τη σημασία του σπηλαίου για την περιοχή της Παιανίας, σχετικά με την συμβολή του γενικότερα στην αναβάθμιση της περιοχής;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Συμφωνώ απόλυτα	40	40
Συμφωνώ	20	20
Ούτε συμφωνώ / Ούτε διαφωνώ	20	20
Διαφωνώ απόλυτα	10	10
Διαφωνώ	10	10
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 40% του δείγματος απάντησε συμφωνώ απόλυτα, το 20% απάντησε συμφωνώ, επίσης το 20% απάντησε ούτε συμφωνώ - ούτε διαφωνώ, το 10% απάντησε διαφωνώ απόλυτα, επίσης το 10% απάντησε διαφωνώ.

Ερώτηση 29^η: Σε ποιόν κυρίως λόγο θεωρείτε ότι οφείλεται το κλείσιμο του σπηλαίου;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Έλλειψη πόρων	30	30
Έλλειψη προσωπικού	10	10
Ανάγκη συντήρησης	30	30
Κακή διαχείριση	10	10
Αδιαφορία	10	10
Άλλο	10	10
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 30% του δείγματος απάντησε έλλειψη πόρων 30%, το 10% απάντησε έλλειψη προσωπικού, το 30% απάντησε ανάγκη συντήρησης, το 10% απάντησε κακή διαχείριση, το 10% απάντησε αδιαφορία, και τέλος το υπόλοιπο 10% απάντησε κάτι άλλο.

Ερώτηση 30^η: Η διακοπή λειτουργίας του σπηλαίου προκάλεσε προβλήματα στις επιχειρήσεις της περιοχής;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	65	65
Όχι	35	35
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση το 65% του δείγματος απάντησε ναι και το υπόλοιπο 35% απάντησε όχι.

Ερώτηση 31^η: Αν ναι, σε ποιο είδος τουριστικών δραστηριοτήτων προκάλεσε προβλήματα;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Εστιατόρια - Ταβέρνες	13	20
Αναψυκτήρια - Καφέ μπαρ	13	20
Περίπτερα	13	20
Καταστήματα πώλησης παραδοσιακών προϊόντων	13	20
Καταστήματα πώλησης αναμνηστικών	13	20
Σύνολο	65	100

Στην παραπάνω ερώτηση σε εστιατόρια – ταβέρνες απάντησε το 20%, επίσης το 20% απάντησε σε αναψυκτήρια – καφέ μπαρ, σε περίπτερα απάντησε το 20%, σε καταστήματα πώλησης παραδοσιακών προϊόντων απάντησε το 20%, και τέλος σε καταστήματα πώλησης αναμνηστικών απάντησε το υπόλοιπο 20% του δείγματος.

Ερώτηση 32^η: Τι είδους προβλήματα προκάλεσε το κλείσιμο του σπηλαίου;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Περιορισμός δραστηριοτήτων	43	43
Μείωση θέσεων εργασίας	50	50
Άλλο	7	7
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 43% του δείγματος απάντησε περιορισμός δραστηριοτήτων επιχειρήσεων, το 50% απάντησε μείωση θέσεων εργασίας και τέλος, το 7% απάντησε κάτι άλλο.

Ερώτηση 33^η: Θεωρείτε ότι το σπήλαιο ως αξιοθέατο μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη της περιοχής;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	90	90
Όχι	10	10
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση το 90% του δείγματος απάντησε ναι και το υπόλοιπο 10% απάντησε όχι.

Ερώτηση 34^η: Αν ναι, με ποιον τρόπο;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Κύριο αξιοθέατο	72	80
Συμπληρωματικά	18	20
Σύνολο	90	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 80% απάντησε ως κύριο αξιοθέατο και το υπόλοιπο 20% απάντησε συμπληρωματικά σε άλλους τουριστικούς πόρους της περιοχής

Ερώτηση 35^η: Ποια/ες από τις παρακάτω εγκαταστάσεις διαθέτει η περιοχή της Παιανίας για την εξυπηρέτηση και την ψυχαγωγία των επισκεπτών;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ξενοδοχείο-α	50	50
Μπαρ - Καφετέριες	20	20
Συνεδριακό χώρο	20	20
Περίπτερο ενημέρωσης τουριστών	10	10
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 50% απάντησε ξενοδοχείο/α, το 20% του δείγματος απάντησε μπαρ – καφετέριες, το 20% απάντησε συνεδριακό χώρο, και τέλος το υπόλοιπο 10% του δείγματος απάντησε περίπτερο ενημέρωσης τουριστών.

Ερώτηση 36^η: Θα επισκεπτόσασταν το σπήλαιο Παιανίας εάν αυτό ανοίξει ξανά;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	90	90
Όχι	10	10
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 90% του δείγματος απάντησε ναι και το υπόλοιπο 10% απάντησε όχι.

Ερώτηση 37^η: Αν Ναι, γιατί;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Αναψυχή	63	70

Επαγγελματικοί	–	27	30
Υπηρεσιακοί λόγοι			
Σύνολο		90	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 70% του δείγματος απάντησε για αναψυχή και το υπόλοιπο 30% για επαγγελματικούς – υπηρεσιακούς λόγους.

4.2.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ

Ερώτηση 1^η: Φύλο:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Γυναίκες	60	60
Άνδρες	40	40
Σύνολο	100	100

Το δείγμα της παρούσας έρευνας απαρτίζεται το 60% σε γυναίκες και το υπόλοιπο 40% σε άνδρες.

Ερώτηση 2^η: Ηλικία:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Κάτω των 20 ετών	2	2
21-30 ετών	8	8
31-40 ετών	20	20
41-50 ετών	30	30
51-60 ετών	20	20
61 + ετών	20	20
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, κάτω των 20 ετών απάντησε το 2% του δείγματος, από 21 έως 30 ετών απάντησε το 8% του δείγματος, από 31 έως 40 ετών απάντησε το 20% του δείγματος, από 41 έως 50 ετών απάντησε το 30% του δείγματος, από 51 έως 60 ετών απάντησε το 20% του δείγματος, και τέλος από 61 ετών και άνω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 3^η: Οικογενειακή κατάσταση:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Έγγαμος/η	65	65
Άγαμος/η	35	35
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση το 65% του δείγματος απάντησε έγγαμος/η και το υπόλοιπο 35% απάντησε άγαμος/η.

Ερώτηση 4^η: Έχετε παιδιά;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	70	70
Όχι	30	30
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση το 70% του δείγματος απάντησε ναι και το υπόλοιπο 30% απάντησε όχι.

Ερώτηση 5^η: Εθνικότητα:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ελληνική	85	85
Αλλοδαπή	15	15
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση το 85% του δείγματος απάντησε ελληνική εθνικότητα και το υπόλοιπο 15% απάντησε αλλοδαπή εθνικότητα.

Ερώτηση 6^η: Τόπος κατοικίας:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Παιανία	40	40
Παλλήνη	20	20
Γλυκά Νερά	40	40
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 40% του δείγματος απάντησε Παιανία, Παλλήνη απάντησε το 20%, και τέλος Γλυκά Νερά απάντησε το υπόλοιπο 40%.

Ερώτηση 7^η: Επίπεδο εκπαίδευσης:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πρωτοβάθμια	10	10
Δευτεροβάθμια	10	10
Τριτοβάθμια	50	50
Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου	30	30

Σύνολο	100	100
---------------	-----	-----

Στην παραπάνω ερώτηση το 10% του δείγματος απάντησε πρωτοβάθμια, επίσης το 10% του δείγματος απάντησε δευτεροβάθμια, το 50% απάντησε τριτοβάθμια, και τέλος το υπόλοιπο 30% του δείγματος απάντησε κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου.

Ερώτηση 8^η: Επάγγελμα:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Μαθητής	2	2
Φοιτητής	8	8
Ελεύθερος Επαγγελματίας	20	20
Ιδιωτικός Υπάλληλος	20	20
Δημόσιος Υπάλληλος	15	15
Οικιακά	20	20
Συνταξιούχος	10	10
Άλλο	5	5
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση το 2% του δείγματος απάντησε μαθητής, το 8% απάντησε φοιτητής, το 20% απάντησε ελεύθερος επαγγελματίας, το 20% απάντησε ιδιωτικός υπάλληλος, επίσης το 15% απάντησε δημόσιος υπάλληλος, το 20% απάντησε οικιακά, το 10% απάντησε συνταξιούχος, και τέλος το υπόλοιπο 5% απάντησε κάτι άλλο.

Ερώτηση 9^η: Μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα:

	Συχνότητα	Ποσοστό
0-500 ευρώ	10	10
501-1000 ευρώ	20	20
1001-1500 ευρώ	30	30
1501-2000 ευρώ	20	20
2001 + ευρώ	20	20
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 10% του δείγματος απάντησε έως 500 ευρώ, επίσης το 20% απάντησε από 501 έως 1000 ευρώ, το 30% απάντησε από 1001 έως 1500 ευρώ, το 20% του δείγματος απάντησε από 1501 έως 2000 ευρώ και τέλος το υπόλοιπο 20% απάντησε περισσότερα από 2001 ευρώ μηνιαίως.

Ερώτηση 10^η: Πώς ταξιδεύετε συνήθως;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Μόνος/η	20	20
Με τον/την σύντροφο	25	25
Με την οικογένεια	25	25
Με φίλους	30	30
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 20% του δείγματος απάντησε μόνη/ος, το 25% απάντησε με την/τον σύντροφο μου, το 25% απάντησε με την οικογένεια, και τέλος το υπόλοιπο 30% απάντησε με φίλους.

Ερώτηση 11^η: Είχατε επισκεφθεί το σπήλαιο Παιανίας στο παρελθόν; (Αν ναι απαντήστε και στις ερωτήσεις 12, 13 και 14). Διαφορετικά προχωρήστε στην 15.

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	80	80
Όχι	20	20
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 80% του δείγματος απάντησε ναι και το υπόλοιπο 20% απάντησε όχι.

Ερώτηση 12^η: Πόσες φορές το είχατε επισκεφθεί;

	Συχνότητα	Ποσοστό
1 φορά	16	20
2-3 φορές	32	40
3 + φορές	32	40
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 20% απάντησε 1 φορά, το 40% απάντησε 2-3 φορές και τέλος, το υπόλοιπο 40% απάντησε πάνω από 3 φορές.

Ερώτηση 13^η: Ποιος ήταν ο λόγος επίσκεψης σας στο σπήλαιο Παιανίας;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Αναψυχή	40	50
Επαγγελματικοί λόγοι	8	10
Εκπαιδευτικοί λόγοι	32	40
Άλλο	0	0
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, για αναψυχή απάντησε το 50% του δείγματος, για επαγγελματικούς λόγους απάντησε το 10% και για εκπαιδευτικούς λόγους απάντησε το 40% του δείγματος.

Ερώτηση 14^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την πρόσβαση:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	24	30
Ικανοποιημένος	16	20
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημένος	8	10
Πολύ δυσανεστημένος	8	10
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20

Σύνολο	80	100
---------------	----	-----

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 30% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 20%, ούτε ικανοποιημένος – ούτε δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, πολύ δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 15^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς το ωράριο λειτουργίας:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	24	30
Ικανοποιημένος	24	30
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσαρεστημένος	8	10
Πολύ δυσαρεστημένος	8	10
Δυσαρεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	8	10
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 30% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 30%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, πολύ δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, δυσαρεστημένος απάντησε το 10% και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 10% του δείγματος.

Ερώτηση 16^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την ξενάγηση:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	32	40
Ικανοποιημένος	16	20

Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημενος	4	5
Πολύ δυσανεστημένος	4	5
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 40% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 20%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσανεστημένος απάντησε το 5%, πολύ δυσανεστημένος απάντησε το 5%, δυσανεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 17^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς το περιβάλλον του σπηλαίου:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	24	30
Ικανοποιημένος	16	20
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημενος	8	10
Πολύ δυσανεστημένος	8	10
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 30% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 20%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσανεστημένος απάντησε το 10%, πολύ δυσανεστημένος απάντησε το 10%, δυσανεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 18^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την οργάνωση του χώρου:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	24	30
Ικανοποιημένος	16	20
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημενος	8	10
Πολύ δυσανεστημένος	8	10
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 30% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 20%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσανεστημένος απάντησε το 10%, πολύ δυσανεστημένος απάντησε το 10%, δυσανεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 19^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την ενημέρωση:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	40	50
Ικανοποιημένος	8	10
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημενος	4	5
Πολύ δυσανεστημένος	4	5
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20

Σύνολο	80	100
---------------	----	-----

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 50% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 10%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσαρεστημένος απάντησε το 5%, πολύ δυσαρεστημένος απάντησε το 5%, δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 20^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την καθαριότητα:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	24	30
Ικανοποιημένος	16	20
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσαρεστημένος	8	10
Πολύ δυσαρεστημένος	8	10
Δυσαρεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 30% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 20%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, πολύ δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 21^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την ενημέρωση του προσωπικού:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	40	50
Ικανοποιημένος	8	10
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημενος	4	5
Πολύ δυσανεστημένος	4	5
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 50% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 10%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσανεστημένος απάντησε το 5%, πολύ δυσανεστημένος απάντησε το 5%, δυσανεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 22^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την ευγένεια του προσωπικού:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	40	50
Ικανοποιημένος	8	10
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσανεστημενος	4	5
Πολύ δυσανεστημένος	4	5
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 50% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 10%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσαρεστημένος απάντησε το 5%, πολύ δυσαρεστημένος απάντησε το 5%, δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 23^η: Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς την τιμή/εισιτήριο εισόδου:

	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ ικανοποιημένος	40	50
Ικανοποιημένος	8	10
Ούτε ικανοποιημένος/Ούτε δυσαρεστημένος	4	5
Πολύ δυσαρεστημένος	4	5
Δυσανεστημένος	8	10
Δεν απαντώ/Δεν γνωρίζω	16	20
Σύνολο	80	100

Στην παραπάνω ερώτηση, πολύ ικανοποιημένος απάντησε το 50% του δείγματος, ικανοποιημένος απάντησε το 10%, ούτε ικανοποιημένος - ούτε δυσαρεστημένος απάντησε το 5%, πολύ δυσαρεστημένος απάντησε το 5%, δυσαρεστημένος απάντησε το 10%, και τέλος δεν απαντώ - δεν γνωρίζω απάντησε το 20% του δείγματος.

Ερώτηση 24^η: Έχετε επισκεφθεί άλλα σπήλαια στο παρελθόν;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	60	60
Όχι	40	40
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση το 60% του δείγματος απάντησε ναι και το υπόλοιπο 40% απάντησε όχι.

Ερώτηση 25^η: Αν ναι, ποια;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ελλάδα	42	70
Εξωτερικό	18	30
Σύνολο	60	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 70% του δείγματος απάντησε στην Ελλάδα και το υπόλοιπο 30% απάντησε στο εξωτερικό.

Ερώτηση 26^η: Θεωρείτε σημαντικό το γεγονός να ανοίξει ξανά το σπήλαιο της Παιανίας;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	98	98
Όχι	2	2
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 98% του δείγματος απάντησε ναι και το υπόλοιπο 2% απάντησε όχι.

Ερώτηση 27^η: Θα επισκεπτόσασταν το σπήλαιο Παιανίας εάν αυτό ανοίξει ξανά;

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	98	98
Όχι	2	2
Σύνολο	100	100

Στην παραπάνω ερώτηση, το 98% του δείγματος απάντησε ναι και το υπόλοιπο 2% απάντησε όχι.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το σπήλαιο ως τουριστικό προϊόν μίας περιοχής συνδέεται ουσιαστικά με την έννοια της περιφερειακής ανάπτυξης, έτσι ώστε η τουριστική του αξιοποίηση εντάσσεται στους στόχους της περιφερειακής πολιτικής, αντιπροσωπεύοντας κυρίαρχο παράγοντα στα πλαίσια εναλλακτικών – ήπιων μορφών τουρισμού.

Είναι πολύ σημαντικό η διοίκηση ενός τουριστικά επισκέψιμου σπηλαίου να βασίζεται στις ακόλουθες αρχές: αποτελεσματική διοίκηση των σπηλαίων και της επιφάνειας έξω από αυτές, στον σχεδιασμό της επίσκεψης και έργα υποδομής, στην εξασφάλιση της κατάλληλης παρουσίας των σπηλαίων που σημαίνει λήψη όλων των απαραίτητων μέτρων για την ασφάλεια των επισκεπτών, αλλά με όσο το δυνατόν λιγότερη παρέμβαση στο περιβάλλον του σπηλαίου.

Η προβολή και προώθηση του σπηλαιολογικού τουρισμού είναι εξίσου σημαντική. Η οργάνωση κάποιων δραστηριοτήτων που ίσως να υπάρχει δυνατότητα να γίνουν στα εσωτερικά των σπηλαίων ή ακόμη και η κατασκευή ειδικών εγκαταστάσεων στην είσοδο και τον περιβάλλοντα χώρο των σπηλαίων, αποτελούν πλεονεκτήματα στην προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών.

Οι τουρίστες επισκέπτονται ευκολότερα ένα σπήλαιο γνωρίζοντας ότι δίπλα υπάρχουν όμορφα τοπία, καλά εστιατόρια και ξενοδοχεία. Κατά συνέπεια ένα τουριστικά αξιοποιημένο σπήλαιο, ακόμα και αν βρίσκεται σε μία απομονωμένη περιοχή, δεν πρέπει να αποτελεί απομονωμένο αξιοθέατο, αλλά να συνδέεται με τις δυνατότητες των γύρω περιοχών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Ελληνική

Αποστολόπουλος Κ., & Σδράλη Δ., (2009), *Εναλλακτικός και Ήπιος Τουρισμός Υπαίθρου: Θεωρητική προσέγγιση και εφαρμογές*, Εκδόσεις: Ελληνοεκδοτική, Αθήνα.

Βαρβαρέσος Σ., (1999), *Τουρισμός: έννοιες, μεγέθη, δομές*, Εκδόσεις: Προπομπός, Αθήνα.

Βενετσανοπούλου Μ., (2006), *Η κρατική συμβολή στον τουρισμό, εναλλακτικές μορφές τουρισμού, ιστορική εξέλιξη – θεσμικό πλαίσιο*, Εκδόσεις: Interbooks, Αθήνα.

Ηγουμενάκης Γ.Ν., (1991), *Τουριστική Οικονομία*, Εκδόσεις: Interbooks, Αθήνα.

Ηγουμενάκης Ν., & Κραβαρίτης Κ., (2004), *Τουρισμός: Βασικές Έννοιες*, Εκδόσεις: Interbooks, Αθήνα.

Κολτσιδόπουλος Γ.Δ., (2005), *Τουρισμός: Θεωρητική Προσέγγιση*, Εκδόσεις: Έλλην, Αθήνα.

Μανωλαράκη Κ., (2005), Το κοινό «εναλλάσσει» τις προτιμήσεις του, *Τουριστική Αγορά*, 186: 55 – 73.

Μοίρα, Π. (1998), *Η προστασία της Ναυτικής Κληρονομιάς και η ανάδειξή της ως πολιτιστικού αγαθού», Ναυτική Επιθεώρηση*, σ.190.

Μοίρα, Π. (1998α), 6^ο Διεθνές Forum Thalassa '98, 24-26 Απριλίου, εισήγηση με θέμα: « Η ναυτική μας κληρονομιά ως μοχλός ανάπτυξης του Ναυτικού Πολιτιστικού Τουρισμού», Ζάππειο Μέγαρο, Αθήνα.

Μοίρα, Π. (1998β), « Η προστασία της Ναυτικής Κληρονομιάς και η ανάδειξή της ως πολιτιστικού αγαθού», *Ναυτική Επιθεώρηση*, τ.513, τομ.149.

Μοίρα, Π. (2009), *Θρησκευτικός Τουρισμός*, Εκδόσεις: Interbooks, Αθήνα.

Μυλωνόπουλος, Δ. (2001), *Το Σύνταγμα 1975/1986/2001. Νομική Προσέγγιση της Αναθεώρησης του 2001*, Εκδόσεις: Αθάν. Σταμούλη, Αθήνα.

Μυλωνόπουλος Δ., & Μοίρα Π., (2005). *Θαλάσσιος Τουρισμός*, Εκδόσεις: Interbooks, Αθήνα.

Μυλωνόπουλος, Δ. (2007), «Ο θεσμικός ρόλος της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης στην τουριστική ανάπτυξη σύμφωνα με τον νέο Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων», ΕΔΔΔ τόμ. 51, τεύχ. 2, Απρίλιος - Ιούνιος, σ. 301-309.

Μυλωνόπουλος, Δ. & Μοίρα, Πολυξένη (2014). Σπηλαιοτουρισμός. Η αναγκαιότητα θέσπισης σαφούς θεσμικού πλαισίου, *Περιβάλλον και Δίκαιο*, τεύχος 2, 2014, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 201-210, στο <http://www.nbonline.gr/journals/5/volumes/291/issues/1280/lemmas/4879174>

Παπαθανάσογλου, Α., Παινέση, Μ.-Μ. (2006), *Τα σπήλαια και η προστασία τους, Ανεξάρτητη Αρχή*, Ιούλιος - Δεκέμβριος, τεύχ. 2, Εκδόσεις: Αντ. Σάκκουλα.

Πετροχείλου Α., (1994). *Τα Ελληνικά Σπήλαια*, Εκδόσεις: Interbooks, Αθήνα.

Ρεπανέλη Μ., (2005). Τουριστικά Στατιστικά Πρότυπα, *Τουριστική Αγορά*, 178: 23 – 45.

Σφακιανάκης Μ., (2012). *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*, Εκδόσεις: Έλλην, Αθήνα.

Σφακιανάκης Μ.Κ., (2000). *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*, Εκδόσεις: Interbooks, Αθήνα.

Τσάρτας Π., (2006). *Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις στον Τουρισμό*, Εκδόσεις: Εξάντας, Αθήνα.

Φαρσάρη Ι., & Σωτηριάδης Μ., (2009). *Εναλλακτικές και Ειδικές Μορφές Τουρισμού: Σχεδιασμός, Μάνατζμεντ & Μάρκετινγκ*, Εκδόσεις: Interbooks, Αθήνα.

B. Ξενόγλωσση

Bartholeyns J.P., (2002), *Sustainable development of Show Caves, Use of modern technologies in the development of caves for tourism*, (7): 195-227.

Cabezos J., (2002), *An approximation to new trends in cave management, Use of modern technologies in the development of caves for tourism*, (7): 126-128.

Doggart C., & Doggart N., (2006), *Environmental impacts of tourism in developing countries, Travel and Tourism Analyst*. (2): 71 - 86.

Fairchild St., (2002), Show cavern development and operation in the modern world, *Use of modern technologies in the development of caves for tourism*, (7): 85 - 111.

Hall, C.M. (2003), “*Health and spa tourism*”, In Hudson, S. (Ed.), *International Sports & Adventure Tourism*, Haworth Press, New York, pp. 273-292.

Rinschede, G. (1992), «*Forms of religious tourism*», *Annals of Tourism Research*, 19, pp. 54.

Γ. Νομοθεσία

ΥΑ 34593/1108/1983 (ΦΕΚ Β΄ 398) «Προστασία σπηλαίων».

Ν 1650/1986 (ΦΕΚ Α΄ 160) «Για την προστασία του περιβάλλοντος».

Ν 3937/2011 (ΦΕΚ Α΄ 60) «Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις».

Ν 1126/1981 (ΦΕΚ Α΄ 32) «Περί κυρώσεως της εις Παρισίους την 23^η Νοεμβρίου 1972 υπογραφείσης Διεθνούς Συμβάσεως διά την προστασίαν της παγκοσμίου Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς».

Ν 3028/2002 (ΦΕΚ Α΄ 153) «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς».

ΠΔ 191/2003 (ΦΕΚ Α΄ 146) «Οργανισμός του Υπουργείου Πολιτισμού».

ΠΔ 941/1977 (ΦΕΚ Α΄ 320) «Περί Οργανισμού του Υπουργείου Πολιτισμού».

Ν 2160/1993 (ΦΕΚ Α΄ 118) «Ρυθμίσεις για τον τουρισμό και άλλες διατάξεις».

Ν 2636/1998 (ΦΕΚ Α΄ 198) «Σύσταση εταιρειών για την οργάνωση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων και για τη διαχείριση της περιουσίας του ΕΟΤ, σύσταση Εθνικού Συμβουλίου Τουρισμού και τροποποίηση της νομοθεσίας για τον τουρισμό».

Ν 3463/2006 (ΦΕΚ Α΄ 114) «Κύρωση του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων».

ΚΥΑ Δ6Α 1162069 ΕΞ 2011 (ΦΕΚ Β΄ 2779) «Συγχώνευση ΚΕΔ ΑΕ και ΕΤΑ ΑΕ, με απορρόφηση της πρώτης από τη δεύτερη και μεταφορά αρμοδιοτήτων από την ΚΕΔ ΑΕ στη Γενική Γραμματεία Δημόσιας Περιουσίας του Υπουργείου Οικονομικών και στην ΟΣΚ ΑΕ».

Αιτιολογική Έκθεση στο Σχέδιο Νόμου «Κύρωση Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων».

Απόφ. ΓΔ Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Δ/ση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Τμήμα Αρχαιολογικών Χώρων, Μνημείων και Αρχαιολογικής Έρευνας ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ42/97622/4260 π.έ. «Έγκριση αιτήματος Δήμου Προσοτσάνης ΠΕ Δράμας Περιφ. Ανατ. Μακεδονίας - Θράκης, για την ανάθεση λειτουργίας, εκμετάλλευσης και διαχείρισης του Σπηλαίου Πηγών Αγγίτη Μααράς».

Απόφ. 67659/9.12.2013 Επιτροπής Συντονισμού της Κυβερνητικής Πολιτικής στον Τομέα του Χωροταξικού Σχεδιασμού και της Αειφόρου Ανάπτυξης (ΦΕΚ Β΄ 3155) «Έγκριση τροποποίησης Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό και της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων αυτού».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ: ΠΡΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ ΚΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΥΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

«Η ανάπτυξη του σπηλαιοτουρισμού ως εναλλακτική μορφή τουρισμού. Μελέτη περίπτωσης: Σπήλαιο Παιανίας».

1) Φύλο:

α) Άνδρας

β) Γυναίκα

2) Ηλικία:

α) Κάτω των 20 ετών β) 21 - 30 ετών γ) 31 - 40 ετών δ) 41 - 50 ετών

ε) 51 - 60 ετών στ) 61+ ετών

3) Οικογενειακή κατάσταση:

α) Έγγαμος/η

β) Άγαμος/η

4) Ποια είναι η σχέση σας με την περιοχή;

α) Εργαζόμενος σε Οργανισμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης β) Δημόσιος υπάλληλος

γ) Ιδιωτικός υπάλληλος δ) Ελεύθερος επαγγελματίας ε) Υπάλληλος σπηλαίου στ)

Άλλο.....

5) Τόπος κατοικίας: .....

6) Επίπεδο εκπαίδευσης:

- α) Πρωτοβάθμια   β) Δευτεροβάθμια   γ) Τριτοβάθμια
 δ) Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου

7) Γνωρίζετε το Σπήλαιο Κουτούκι;

- α) Ναι   β) Όχι

8) Αν Ναι το έχετε επισκεφθεί;

- α) Ναι   β) Όχι

9) Πόσες φορές το είχατε επισκεφθεί;.....

10) Ποιος ήταν ο λόγος επίσκεψης σας στο σπήλαιο Παιανίας;

- α) Αναψυχή   β) Επαγγελματικοί λόγοι   γ) Εκπαιδευτικοί λόγοι   δ) Άλλο

11) Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς:

		πολύ ικανοποιημένο	ικανοποιημένο	ούτε ικανοποιημένο ς/ούτε	δυσανεστημένο ς	πολύ δυσανεστημένο	δεν απαντώ/δεν γνωρίζω
1	Πρόσβαση						
2	Ωράριο Λειτουργίας						
3	Ξενάγηση						
4	Περιβάλλον του σπηλαίου						
5	Οργάνωση χώρου						
6	Ενημέρωση						

7	Καθαριότητα						
8	Προσωπικό						
	α) ενημέρωση						
	β) ευγένεια						
9	Τιμή/Εισιτήριο εισόδου						

12) Έχετε επισκεφθεί άλλα σπήλαια στο παρελθόν;

α) Ναι

β) Όχι

13) Αν Ναι, ποια;

A) Ελλάδα: .....

B) Εξωτερικό: .....

14) Δηλώστε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σας όσον αφορά τη σημασία του σπηλαίου για την περιοχή της Παιανίας

	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
Προσελκύει επισκέπτες/τουρίστες στην περιοχή					
Συμβάλλει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας					
Συμβάλλει στην οικονομική τόνωση των επιχειρήσεων της περιοχής					

Αποτελεί ένα μοναδικό φυσικό πόρο					
Συμβάλλει στην εξοικείωση των παιδιών με το γεωλογικό πλούτο της Ελλάδας					
Συμβάλλει γενικότερα στην αναβάθμιση της περιοχής					

15) Σε ποιόν κυρίως λόγο θεωρείτε ότι οφείλεται το κλείσιμο του σπηλαίου;

- α) Έλλειψη πόρων β) Έλλειψη προσωπικού γ) Ανάγκη συντήρησης δ) Κακή διαχείριση ε) Αδιαφορία στ) Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε) .....

16) Η διακοπή λειτουργίας του σπηλαίου προκάλεσε προβλήματα στις επιχειρήσεις της περιοχής;

- α) Ναι β) Όχι

17) Αν Ναι, σε ποιο είδος τουριστικών δραστηριοτήτων προκάλεσε προβλήματα;

- α) εστιατόρια-ταβέρνες β) αναψυκτήρια-καφέ-μπαρ γ) περίπτερα
 δ) καταστήματα πώλησης παραδοσιακών προϊόντων ε) καταστήματα πώλησης αναμνηστικών στ) Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε.....)

18) Τι είδους προβλήματα προκάλεσε το κλείσιμο του σπηλαίου;

- α) Περιορισμός δραστηριοτήτων επιχειρήσεων β) Μείωση θέσεων εργασίας γ) Κλείσιμο επιχειρήσεων δ) Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε.....)

19) Θεωρείτε ότι το σπήλαιο ως αξιοθέατο μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη της περιοχής;

- α) Ναι β) Όχι

20) Αν Ναι, με ποιον τρόπο;

- Ως κύριο αξιοθέατο

Συμπληρωματικά σε άλλους τουριστικούς πόρους της περιοχής

21) Ποια/ες από τις παρακάτω εγκαταστάσεις διαθέτει η περιοχή της Παιανίας για την εξυπηρέτηση και την ψυχαγωγία των επισκεπτών;

- α)** Ξενοδοχείο/α **β)** Παραδοσιακό Ξενώνα **γ)** Κατασκήνωση **δ)** Αθλητικές εγκαταστάσεις **ε)** Μπαρ – Καφετέριες **στ)** Συνεδριακό Χώρο **ζ)** Αίθουσα **η)** Επαγγελματικών συναντήσεων **θ)** Χώρο πρόσβασης στο Internet **ι)** Περίπτερο Περιβαλλοντικής ενημέρωσης **κ)** Περίπτερο ενημέρωσης τουριστών
λ) Άλλο (.....)

22) Θα επισκεπτόσασταν το σπήλαιο Παιανίας εάν αυτό ανοίξει ξανά;

- α)** Ναι **β)** Όχι

23) Αν Ναι, γιατί;

.....

Ευχαριστούμε για την συμμετοχή σας!

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ: ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ

«Η ανάπτυξη του σπηλαιοτουρισμού ως εναλλακτική μορφή τουρισμού. Μελέτη περίπτωσης: Σπήλαιο Παιανίας».

1) Φύλο:

- α) Άνδρας   β) Γυναίκα

2) Ηλικία:

- α) Κάτω των 20 ετών   β) 21- 30 ετών   γ) 31-40 ετών   δ) 41-50 ετών   ε)
51-60 ετών   στ) 61+ ετών

3) Οικογενειακή κατάσταση:

- α) Έγγαμος/η   β) Άγαμος/η

4) Έχετε παιδιά;

- α) Ναι   Αριθμός παιδιών.....   β) Όχι

5) Εθνικότητα: .....

6) Τόπος κατοικίας : .....

7) Επίπεδο εκπαίδευσης:

- α) Πρωτοβάθμια   β) Δευτεροβάθμια   γ) Τριτοβάθμια   δ) Κάτοχος μεταπτυχιακού
τίτλου

8) Επάγγελμα:

- α) Μαθητής   β) Φοιτητής   γ) Ελεύθερος επαγγελματίας   δ) Ιδ. Υπάλληλος
ε) Δημ. Υπάλληλος   στ) Οικιακά   ζ) Συνταξιούχος   η) Άνεργος   θ) Άλλο

9) Μηναίο οικογενειακό εισόδημα:

- α) 0 – 500 ευρώ   β) 501 – 1000 ευρώ   γ) 1001 – 1500 ευρώ   δ) 1501 – 2000
ευρώ   ε) 2001+ ευρώ

10) Πώς ταξιδεύετε συνήθως;

α) Μόνος/η β) Με τον/την σύντροφο σας γ) Με την οικογένεια δ) Με φίλους/συγγενείς

11) Είχατε επισκεφθεί το σπήλαιο Παιανίας στο παρελθόν; (Αν ναι απαντήστε και στις ερωτήσεις 12, 13 και 14). Διαφορετικά προχωρήστε στην 15.

α) Ναι β) Όχι

12) Πόσες φορές το είχατε επισκεφθεί;.....

13) Ποιος ήταν ο λόγος επίσκεψης σας στο σπήλαιο Παιανίας;

α) Αναψυχή β) Επαγγελματικοί λόγοι γ) Εκπαιδευτικοί λόγοι δ) Άλλο

14) Δηλώστε το βαθμό ικανοποίησης από την επίσκεψη στο σπήλαιο Παιανίας ως προς:

		πολύ ικανοποιημένο	ικανοποιημένο	ούτε ικανοποιημένο ς/ούτε	δυσανεστημένο ς	πολύ δυσανεστημένο	δεν απαντώ/δεν γνωρίζω
1	Πρόσβαση						
2	Ωράριο Λειτουργίας						
3	Ξενάγηση						
4	Περιβάλλον του σπηλαίου						
5	Οργάνωση χώρου						
6	Ενημέρωση						
7	Καθαριότητα						
8	Προσωπικό						
	α) ενημέρωση						
	β) ευγένεια						
9	Τιμή/Εισιτήριο εισόδου						

15) Έχετε επισκεφθεί άλλα σπήλαια στο παρελθόν;

α) Ναι β) Όχι

16) Αν ναι, ποια;

A) Ελλάδα .....

B) Εξωτερικό .....

17) Θεωρείτε σημαντικό το γεγονός να ανοίξει ξανά το σπήλαιο της Παιανίας;

α) Ναι β) Όχι

18) Αν Ναι, γιατί; (μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μια απαντήσεις)

α) Προσελκύει επισκέπτες/τουρίστες στην περιοχή β) Συμβάλλει στην οικονομική
τόνωση των επιχειρήσεων της περιοχής γ) Συμβάλλει στη δημιουργία θέσεων
εργασίας δ) Συμβάλλει στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής της Παιανίας ε)
Άλλο (παρακαλώ εξηγήστε.....)

19) Θα επισκεπτόσασταν το σπήλαιο Παιανίας εάν αυτό ανοίξει ξανά;

α) Ναι β) Όχι

Ευχαριστούμε για την συμμετοχή σας!